

K. Horváth Zsolt – Takács Ádám

**A francia elektronikus média által
a 2005 őszi elővárosi zavargásokról
készített tudósítások fogadtatása**

*Tapasztalatok és tanulságok a közvélemény,
a szabályozás és a társadalomtudomány szempontjából*

Budapest, 2008. január, 22. szám

ISSN 1788-134X
ISBN 978-963-878-233-5

Kiadja az Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet
Budapest, 1021 Hűvösvölgyi út 95.
Felelős kiadó: Nahimi Péter igazgató
Borítóterv: Czákó Zsolt
Nyomdai munkák
Műegyetemi Kiadó
Felelős vezető: Wintermantel Zsolt
www.kiado.bme.hu

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés. A francia helyzet.....	3
1.1. A politika az utcán: egy francia hagyomány	3
1.2. Média és politika Franciaországban	4
1.3. A Legfelsőbb Audiovizuális Tanács (CSA) szervezete és feladatai	6
2. Az elővárosok problematikája: társadalmi egyenlőtlenség, etnicitás, médiareprezentáció	9
2. 1. A társadalmi egyenlőtlenség kérdése	9
2. 2. Kulturális identitás, etnicitás és a „megnevezés politikája”	10
2. 3. A kulturális identitás megjelenítése: reprezentáció „kívülről”	12
2. 4. A médiareprezentáció mint társadalompolitika	14
2. 5. Médiapolgárság és önreprezentáció	15
3. A média az utcán: szerepek és kritikák	17
3.1. A 2005 őszi utcai zavargások média eseményei	17
3. 2. A média szerepvállalásának kritikái a 2005-ös zavargások kapcsán	20
3. 2. 1. <i>A média szerepének kritikája az események közben .....</i>	<i>20</i>
3. 2. 2. <i>A média szerepének kritikája közvetlenül az események után .....</i>	<i>21</i>
3. 2. 3. <i>A média 2005 őszi szerepének megítélése nagyobb távlatból.....</i>	<i>23</i>
3. 2. 4. <i>A Ressources Urbaines 2007-es Chartája az elővárosokról a médiákban kialakított kép javítására .....</i>	<i>24</i>
4. Önkritika és önkorrekción a francia elektronikus médiákban a 2005-ös őszi események kapcsán	26
4.1. A CSA kezdeményezései és intézkedései a 2005-ös események kapcsán	26
4. 1. 1. <i>A CSA szankciói .....</i>	<i>27</i>
4. 1. 2. <i>A CSA tevékenysége közvetlenül a 2005-ös események hatására.....</i>	<i>27</i>
4. 1. 3. <i>A CSA 2006 évi mérlege az etnikai és kulturális sokféleségről a rádiókban és a televíziókban .....</i>	<i>28</i>
4. 2. A Club Averroes média értékelése	29
5. Konklúzió	31
5. 1. Tapasztalatok és tanulságok a francia események kapcsán	31
5.2. Néhány végkövetkeztetés	33
Bibliográfia.....	34

1. Bevezetés. A francia helyzet

1.1. A politika az utcán: egy francia hagyomány

Általában véve elmondható, hogy a franciaországi társadalmi viszonyok megértéséhez, az ezeket kifejező politikai magatartásformák és reprezentációs módok értékeléséhez elengedhetetlenül szükséges annak a francia sajátosságnak a figyelembevétele, amely szerint a politika a *nyilvános önkifejezés* közvetlen terepe. Szokás ebben az értelemben francia „forradalmi mentalitásról” beszélni. Ez nem csupán arra utal, hogy a Francia Forradalom óta a második világháborút követően az V. Köztársaság létrejöttéig az ország valamennyi jelentős társadalmi és politikai átalakulása többé-kevésbé erőszakos tömegmozgalmaktól kísérve zajlott le, hanem utal a francia állampolgárnak a politikai véleménynyilvánításhoz fűződő általános viszonyára.

Megállapítható, hogy miközben a sztrájkok számát tekintve Franciaország semmivel jár más nyugati demokráciák előtt, a tüntetések és nyilvános politikai gyűlések gyakorisága itt jóval nagyobb, mint másutt. Ennek oka az, hogy a tüntetések, felvonulások és utcai megmozdulások hagyományosan a francia politikai élet szerves részét képezik. A tiltakozás nem annyira valamilyen hiány megszüntetésére irányul, mint inkább a nyilvános társadalmi részvétel egy bevett formáját jelenti (NADEAU & BARLOW, 2005). Ebben az értelemben az „utca” *természetes politikai közegként* jelentkezik, amely fórumként szolgál az érdekvérvényesítéshez. Másrészt elmondható, hogy a nyilvános politikai önkifejezésre való törekvés Franciaországban együtt jár a törvényeknek való esetenkénti ellenszegülés lehetőségével. Egy francia számára a „törvény” nem abszolút követelményt jelent, hanem olyan általános szabály-együttest, amely figyelmen kívül hagyható, ha a körülmények úgy kívánják (NADEAU & BARLOW, 2005). Mindez magyarázhatja a francia polgárok általános toleranciáját, mikor egy elhúzódo sztrájk vagy egy ismétlődő tüntetés miatt felborult mindennapi élet megengedő megítéléséről van szó.

Figyelemreméltó, hogy a politikai kultúrára manapság is jellemző attitűdök jelentős része egy radikális és viszonylag hosszan elhúzódó utcai megmozdulás-sorozat eredményeképpen alakult ki Franciaországban. Az 1968. májusi események olyan széleskörű és egyértelműen politikailag motivált, esetenként erőszakos, cselekményeket jelentettek, amelyek nemcsak a francia kormány válságához (de Gaulle lemondása, a nemzetgyűlés feloszlatása) és politikai kompromisszumokhoz (az általános munkafeltételek javítása, a felsőoktatás részleges átszervezése) vezettek, de elősegítette az utcai tiltakozás politikai hatékonyságba vetett hit *megszilárdulását* és a hatalmi-rendőri válaszlépések *megfontoltabbá válását*. 1968 után az utcai politikai megmozdulások fő szervező erejét, a politikai pártok és a szakszervezetek mellett, a középiskolai és egyetemi diákmozgalmak is jelentették.

Az 1995-2005 közötti időszak jelentős változásokat hoz a francia utcai politikai megmozdulások természetében (WOLFREYS, 2007). Itt nemcsak az 1995 novemberében kezdődő és majd négy hétig tartó, általános és teljesen alulról építkező sztrájk-mozgalomról van szó, amely meggátolta a francia kormányzatot a társadalombiztosítási- és nyugdíjrendszer átalakításában, hanem új társadalmi jelenségek felbukkanásáról is. A Le Pen vezette szélsőjobboldali Nemzeti Front újfajta politikai *reprezentációs formákkal* igyekezett felruházni a tömeg-megmozdulásokat. A Franciaországban legálisan élő első- vagy másodgenerációs betelepültek, illetve illegálisan tartózkodó emigránsok („sans-papiers”)

pedig új keletű politikai *érdekek* utcai megjelenítését mozdították elő. Ez utóbbiak saját helyzetük törvényessé tételét kieszközölő megmozdulásokat kezdeményeztek, amelyet számos vezető francia értelmiségi támogatott. A nagyvárosok elővárosi kerületeiben („banlieues”) élő észak- és fekete afrikai lakosok francia állampolgár leszármazottai pedig társadalmi elhanyagoltságukra és kiszolgáltatottságukra hívták fel a többségi társadalom figyelmét egy olyan utcai életmód és kultúra spontán kialakításával, melynek politikai téje egyre inkább nyilvánvalóvá vált. Ez utóbbi helyzet eszkalálódása vezetett 2005 októberében és novemberében, egy rendőrségi incidens nyomán, a párizsi és egyéb francia elővárosokat három hétre elborító utcai zavargásokhoz.

A franciaországi utcai politizálás természetét, a 2005-ös őszi eseményeket fókuszba állítva, a közelmúltban egy jelentős visszhangot kiváltó dokumentum-filmben dolgozták fel, mely az egyik közszolgálati csatornán került bemutatásra be (*Quand la France s'embrace*, rendezte: D. Dufresne és C. Bouquet, 2007. október 18., France 2).

1.2. Média és politika Franciaországban

Franciaországban az általában vett politikai szféra elektronikus médiához fűződő viszonyának jelentősége kezdettől fogva, vagyis a második világháború befejezése óta, a politikai élet szereplői számára nyilvánvaló volt. Szerepet játszott ebben az angliai rádióadásoknak a franciaországi felszabadító mozgalom szervezésében és irányításában betöltött döntő tevékenysége, valamint az a tény, hogy a francia politikai rendszer, lévén erős elnöki hatalomgyakorlásra alapul, eredendően alkalmas a média általi hatásos reprezentációra.

A politikai kommunikációban a rádió és televízió keresztül intézett elnöki beszédek rendszere egészen a 1960-as évekig mérvadó maradt. Jellemző az is, hogy 1980-ig csak állami rádió sugározhatott Franciaországban, míg a televízió szervezete ugyan 1969-től kezdődően kikerül a közvetlen állami felügyelet alól, de az első kereskedelmi csatorna megindítására 1984-ig kellett várni (ÁGOSTON, 2005).

A politikai kommunikáció szempontjából általánosságban megállapítható, hogy Franciaországban elektronikus média három alapvető funkciót tölt be: (1) a mindenkori kormányzati hatalom és annak ellenzéke legfőbb *kommunikációs és érdekérvényesítő eszközöként* szolgál; (2) független tudósítói és elemző szerepet betöltve ez utóbbiakkal szemben a társadalom mint közösség *védelmi funkcióját* látja el; (3) fontos feladatának tekinti a francia társadalom *nemzeti egységének reprezentációját* és ennek széleskörű kulturális megfogalmazását és terjesztését (ÁGOSTON 2005).

A nagy nemzetközi trendekkel összhangban az elektronikus médiának, és különösen a televízióknak, a politikai véleményformálásban és marketingben játszott alapvető szerepe Franciaországban is hamar a viták középpontjába került. Itt nemcsak a televízióknak mint új „politikai viselkedésmódnak” (RÉMOND, 1963) és mint „hatalmi formának” (MONNEROT, 1974) a felismeréséről volt szó, hanem igen erőteljesen a műsorok politikai hangoltságának kérdéséről. Míg a De Gaulle neve által fémjelzett időszakban (1958-1973) elsősorban az elnöki és állami hatalom tájékoztatáspolitikája alkotta e kérdés középpontját, az ezt követő periódusban a különféle politikai pártok és politikai érdekek média-reprezentációjának problémája vált különösen vita tárgyává (ESQUENAZI, 1999). Fontos adalék, hogy 1968 májusában az egyoldalú állami tájékoztatás elleni tiltakozásként a francia televízió is több hetes sztrájkot folytatott. A politika televíziózás kialakításában jelentős változást az 1980-as évek közepétől beinduló kereskedelmi csatornák színrelépése hozott, melyek a

közszolgálati új meghatározását és politikai műsorok jellegének és idejének a megváltozását eredményezték az állami tulajdonú csatornákon is.

Az 1980-as évektől kezdve a televízió és a rádió politikai reprezentációs szerepének jelentősége ugrásszerűen megnőtt Franciaországban. Különösen igaz ez az elnök- és nemzetgyűlési választások időszakára, mikor a televízió az első számú politikai „jelenlétet” biztosító eszközként viselkedett. A 80-as évek végére a nagykorú állampolgárok már 60 százaléka követte a politikai műsorokat az elnökválasztási kampány időszakában. Az 1988-as választás két fordulója közötti elnöki vitát a szavazásra jogosultak 50 százaléka látta a televízióban, míg ebben az időszakban 10 százalékuk nézte rendszeresen az Antenne 2 közszolgálati csatorna „Az igazság órája” című politikai műsorát (MAYER & PERRINEAU, 1998). Ugyanakkor a 1980-as évek közepétől a 1990-es évek közepéig tartó időszakban megfigyelhető a politikai műsorok szerkezetének átalakulása: miközben a hagyományos műfajok mint a parlamenti közvetítések és az állami eseményekről szóló tudósítások száma és műsorideje jelentősen csökkent, más típusú, a közvetlen kommunikációt vagy az elemzést és vitát alkalmazó politikai műsorok száma és ideje növekedett (NEGRINE, 1998).

A 90-es évek óta, a nagy nemzetközi trendekkel ismét csak összhangban, a rádiós és televíziós politikai műsorok jellegét és helyét a műsor-struktúrában Franciaországban is nagymértékben a csatornák egymás közötti konkurenciája szabja meg. Jellemző, a politika hírek és tudósítások érdekesítő jellegű tálalása valamint az arra való törekvés, hogy az aktuális eseményekről minél gyorsabban és minél „közelebről” számoljanak be. Egyes elemzők szerint éppen a csatornák provokatív megnyilatkozásokra és figyelemfelkeltő hírekre való fogékonysága okozta a szélsőjobboldali Nemzeti Front népszerűségének növekedését, amely ügyesen szolgálta ki a média ilyen jellegű igényeit (ÁGOSTON 2005). Noha a kiegyensúlyozott, kimerítő és kritikus tájékoztatásra való törekvés mint alapelv a politikai műsorok elkészítésében tagadhatatlanul alapvető szerepet játszik, a mérvadó francia televíziós csatornákat ebben a tekintetben, különösen választási időszakokban, számos kritika éri. Ezen túlmenően, a 2000-es évektől kezdve az etnikai, vallási és kulturális sokféleség megfelelő reprezentációja vált elsődrendű televíziós problémává. A francia Legfelsőbb Audiovizuális Tanács, a 2005. októberi zavargásokat követően, külön törvény-kiegészítést fogalmazott meg a diszkrimináció visszaszorítására a rádióban és a televízióban.

1.3. A Legfelsőbb Audiovizuális Tanács (CSA) szervezete és feladatai

A franciaországi legfőbb médiahatóság, a Legfelsőbb Audiovizuális Tanács (*Conseil Supérieur de l'Audiovisuel*, a továbbiakban CSA) a francia Alkotmányozó Tanács 1986-os döntése nyomán 1989-ben állt fel. Létrehozásában egy olyan egyszerre adminisztratív és független intézmény kialakításának szándéka játszott szerepet, amely a rádió- és televíziószolgáltatásra vonatkozó alapvető feladatok ellátása mellett, a mindenkori kormánnyal összhangban, de annak politikai befolyásától elvileg mentesen, közvetlen szerepet vállal az elektronikus médiával kapcsolatos törvények és ajánlások megfogalmazásában (BALLE, 1990).

A CSA általános feladatai közé így nemcsak az állami rádiók és televíziók vezetésének kinevezése, valamennyi francia elektronikus média engedélyezése, a frekvenciák elosztása és ezekkel kapcsolatos problémák kezelése tartozik. Feladata az is, hogy a jogkövetés tekintetében, formai és tartalmi szempontból egyaránt, felügyelje az állami és kereskedelmi csatornákat, ajánlásokat tegyen, amennyiben szükséges szankciókat léptessen érvénybe, illetve kezdeményezze a vonatkozó jogszabályok és rendeletek módosítását.

A CSA és a mindenkori kormány közötti feladatok és jogkörök megoszlását az alábbi táblázat tartalmazza (forrás: Balle, 1990):

	CSA	KORMÁNY
ÁLLAMI SEKTOR	<p>A csatornák elnökének vagy igazgatójának kinevezése és ezek visszavonása</p> <p>Kidolgozza a televíziós kötelezettség rendszerét</p> <p>Kialakítja a reklámbevételek elosztását</p> <p>Költségvetési kiegészítések megtétele</p> <p>A frekvenciák elosztásában az állami csatornák előnyben részesítése</p>	<p>A Nemzeti Produkciós Szövetség (SFP) és a Nemzeti Audiovizuális Intézet (INA) elnökeinek kinevezése</p> <p>A televíziós kötelezettségek rögzítése</p> <p>A költségvetés elfogadtatása a Parlamenttel.</p>
MAGÁN SZOLGÁLTATÓK	<p>Kialakítja a frekvenciák elosztását</p> <p>A rádiók engedélyezése (max. 5 év)</p> <p>A TV-k engedélyezése (max. 12 év)</p>	<p>Határoz a frekvenciák elosztásáról</p> <p>Engedmények a <i>Canal Plus</i> televízióknak</p>
A MAGÁN SZOLGÁLTATÓK PROGRAMJAI	<p>Szerződések megkötése a kötelezettségekre vonatkozóan</p> <p>Kialakítja a műsorkvótákat</p>	<p>A film és audiovizuális művek kvótáinak meghatározása</p> <p>A mozi és Tv szervei közötti kapcsolattartás</p> <p>Produkciós támogatások</p>
REKLÁM MŰSOR-MEGOSZTÁS ÉS	<p>A kormányrendeleteknél szigorúbb szabályozás lehetősége</p> <p>A reklám kötelezettségek kialakítása</p> <p>A reklámtartalmak ellenőrzése</p>	<p>A reklám és műsormegosztás elveinek meghatározása valamennyi állami és magán rádió és televízió számára</p>
KÁBEL	<p>Technikai szabályozás</p> <p>A hálózatok kialakításának engedélyezése</p> <p>Lehetősége van "közösségi" programok és a területen normálisan fogható csatornák sugárzásának előírására</p>	<p>A szolgáltatások általános szabályainak lefektetése:</p> <ul style="list-style-type: none"> - engedélyezés - reklámok - műsorszabályok - film és audiovizuális művek sugárzása

Általános feladatain és kötelességein túlmenően a Legfelsőbb Audiovizuális Tanácsnak azonban konkrét lehetőségei is vannak az elektronikus média politikai profiljának kialakítására. A CSA írja elő például kampányidőszakban az állami csatornák számára a politikai műsorok készítésének feltételeit, műsorrendjét és az ezek sugárzását meghatározó szabályokat. A kereskedelmi csatornák számára ebben a tárgyban ajánlásokat fogalmaz meg. Ugyancsak a CSA alakítja ki azokat a feltételeket, amelyek szerint a politikai pártoknak és szervezeteknek az állami televízióban évente megszabott mértékű műsoridő jut, valamint azokat, amelyek lehetőséget adnak a mindenkori kormánynak, hogy amikor csak szükségesnek ítéli, bejelentéseket és közleményeket tehessen az állami elektronikus sajtóban. A rádió és televízió csatornák politikai hangvételének kialakításában, mind az állami, mind a kereskedelmi szektorban, továbbá alapvető szerepet játszanak a CSA ajánlásai. Ezekben, a „csatornák minőségének felügyeletéről” rendelkező törvény alapján, a CSA irányelveket fogalmaz meg kívánatosnak tekintett műsorpolitikai stratégiákról és a műsorokban követendő magatartásokról. Az ajánlások indokolt esetben fokozatosan bekerülnek az egyes csatornákkal kötött szerződésekbe és a jogi formulázás szintjére is emelkedhetnek. Az elmúlt évtized két legfontosabb ilyen ajánláscsomagja az 1996-tól bevezetett „gyermekvédelemről” szóló média-szabályozás és a 2006-ban törvényerőre emelkedett az „etnikai és kulturális sokféleség elősegítéséről” rendelkező ajánlás volt. (CSA dokumentum N° 1.).

2. Az elővárosok problematikája: társadalmi egyenlőtlenség, etnicitás, médiareprezentáció

2.1. A társadalmi egyenlőtlenség kérdése

A 2005. októberében kitört zavargások élesen a franciaországi nagyvárosok közvetlen közelében lévő elővárosokra, s ezek lakosságára irányították a közfigyelmet. Jóllehet az elővárossal kapcsolatos általános, komplex kérdéseket a francia szociológia évtizedek óta a francia társadalom akut problémájának tartja (vagyis a társadalomtudománnyal foglalkozók számára a médiatudatosságot leszámítva – melyre még részletesen kitérünk – aligha tartogattak meglepetéseket az őszi megmozdulások), ám a médiatérben összpontosuló közfigyelem számára e mozzanat kulcsfontosságú, bizonyos értelemben megvilágító erejű volt. A problémát tehát alapvetően az alábbi szempontok szerint elemezzük:

1. a társadalmi egyenlőtlenségek (vagyon, bérezés, presztízs);
2. kulturális identitás, önmeghatározás az etnicitás terminusában;
3. a többségi (francia) társadalommal fenntartott kapcsolat a médián keresztül (reprezentáció);
4. a médiareprezentáció mint közszolgálati társadalompolitika.

Mielőtt röviden vázolnánk e kérdés történeti-szociológiai hátterét, érdemes arra utalni, hogy a nagyrészt az 1950-es évektől, az egykori francia gyarmatokról bevándorló, képzetlen vagy alacsonyán képzett munkaerő nemcsak a társadalom képzelt hierarchiáján (vagyon, bér, presztízs, megbecsültség) található legalul, hanem a fizikai (városi) térben is elkülönül a francia anyanyelvű francia lakosságtól. Ezt a szakirodalomban *térbeli szegregációnak* nevezik, ami annyit tesz, hogy az egykori bevándorlók és leszármazottaik (akiknek a döntő többsége már Franciaországban született és francia állampolgársággal rendelkezik) a nagyobb városok peremén létesült, olcsóbb elővárosokban lakik. Ezeket az elővárosokat a francia jóléti állam társadalom- és lakáspolitikája olcsó lakbérű, ún. HLM-kel (alacsony bérű bérlakás), tulajdonképpeni lakótelepekkel telepítette be, mellyel a hosszabb időtartamban, akaratlanul is létrehozott egy olyan sajátos városi „slumot”, melynek lakosságát nemcsak szocio-professionális (alacsony képzettséggel rendelkező alacsony bérezésű lakosság, átképzés alatt állók, munkanélküliek, stb.) összetétele alapján írhat le az empirikus szociológia, hanem kultúra terminusaiban is, másképpen fogalmazva: az *eticitás* tekintetében is.

2. 2. Kulturális identitás, etnicitás és a „megnevezés politikája”

Az etnicitás terminusában természetesen nem valamilyen vulgáris fizikai antropológiai megkülönböztetést értünk (bőrszín, hajzat, testalkat, stb.), hanem egy olyan pozitív csoport- és identitásképző erőt, mely a közös múlt, a kulturális háttér és az ebből fakadó önanonosság, esetleg a vallás tekintetében releváns módon megkülönböztethető szocio-kulturális csoportot alkot. Az elővárosok lakosságának döntő többségét ugyanis az ún. Maghreb-országokból (Marokkó, Algéria, Tunézia) és az egykori afrikai kolóniákból bevándoroltatott feketebőrű lakosság teszi ki, akik – a közhiedelemmel ellentétben – nem is annyira a vallás, mint inkább, egyfelől, a követendő kulturális normák, ideálok és reprezentációk szintjén, másfelől pedig a vagyoni különbségekben térnek el a francia lakosságtól.

Ma már közzismert, hogy a francia jóléti állam, a második világháború utáni gazdasági expanzió időszakában, a kialakuló parciális (egyreszintűen bérezett szektorokban fellépő) munkaerőhiány miatt „importálta”, telepítette be többnyire az egykori gyarmatokról, döntően Észak- és Nyugat-Afrikából a mai elővárosi lázadók nagy- és dédszüleit. A „szociális állam” modellje később lehetővé tette, hogy az első időszakban család nélkül érkezett afrikai munkavállalók családdegyesítés címén később behozzák az országba közvetlen hozzátartozóikat, akik idővel szintén állampolgárságot kaptak. Jean Fourastié szavát kölcsönözve azonban a „harminc dicsőséges esztendő” (vagyis a gazdasági fellendülés 1945-1975 közötti időszaka) elteltével, nagyjából az 1970-es évek derekán, a gazdasági bővülés visszaesésével, majd az 1980-as évektől jóléti állam eszméjének lassú erodálásával és az ún. neokonzervatív fordulattal megváltozott ennek a bevándorlásból leszármazott társadalmi csoportnak a helyzete, értékelése (FOURASTIÉ, 1979).

Pierre Bourdieu és munkatársai az 1993-ban a *La misère du monde* (A világ nyomora) című szociológiai, szociográfiai látéletükben már felhívták a figyelmet ennek a – szó szoros és szimbolikus értelmében is – a társadalom peremén élő népességnek a problémájára (BOURDIEU, 1993). Ebben a kötetben a kutatók azt a problémát vizsgálták, hogy a második világháború után úgymond „felfelé középosztályosodó” – mind keresetében, mind életvitelében, mind lakhelyében erősen tagolt, sőt hierarchizált – Franciaországban, hogyan „fagytak be” a társadalmi mobilitási csatornák. A felfelé középosztályosodó társadalomban a korábbi, különösebb képzést nem igénylő hagyományos foglalkozások egyre inkább elvesztették korábbi presztízsüket, illetve jövedelemtermelő képességüket, míg a nagyobb kulturális tőkével rendelkező francia „franciák” a szakképzések révén olyan speciális tudásokra, kompetenciákra tettek szert, mellyel a munkaerőpiacon hatványozottan kamatoztatni tudtak.

Jobb képzéssel jobb munkát, magasabb bérű, következésképpen magasabb presztízsű munkahelyeket találtak, így a francia anyanyelvű francia és az afrikai franciák között még szélesebbre nyílt a társadalmi olló, nőtt az abszolút és relatív társadalmi távolság. Az iskola, a képzés, tehát a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelésének helye lett, s ez az egyenlőtlenség fokozottan sújtotta az Afrikából bevándorolt családokat.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a társadalomtudományos értelmezés keretén belül, előre rögzített és elfogadott tudományos standardok alapján teljesen legitim dolog a „társadalom” absztrakciójának lebontása, rétegzése, kulturális differenciálása. Magyarán, tévedésnek tartanánk, hogy a félreértett politikai korrektség eszméje jegyében elkendőzzünk azt, hogy a zavargások résztvevői kulturális szempontból igenis megfoghatóak, jellemezhetőek.

Véleményünk szerint tehát körvonalazhatóak, illetve megnevezhetőek a zavargások résztvevői, ám a megnevezés mikéntje s főként ennek szempontjai gyökeresen más irányelveket követnek, mint amilyeneket a francia média és a politikai közbeszéd ebben az időszakban alkalmazott. Egyfelől, az alulexponált nyelvezet – tudniillik, hogy „fiatalok” gyűjtögettek –, az életkori alapú azonosításon túl, sajnos nem teszi lehetővé, hogy a cselekvők sajátos motivációit, esetleges rövid-, középtávú ambícióit azonosítsuk. Másfelől, a Sarkozy (akkori) belügyminiszter által használt „racaille” (söpredék, csöcselék) kifejezés mindössze indulatok szítására alkalmas normatív, megbélyegző jellegű kifejezés, de egyáltalán nem segít hozzá a zavargásokat előidéző csoportok azonosításához.

Az 1980-as évek második felétől egyre jobban érzékelhető az a tendencia, amelynek értelmében a társadalmi cselekvőket nem elég pusztán a munkában betöltött státuszuk, jövedelemtermelő képességük alapján kategorizálni, hanem figyelembe kell vennünk életük

kulturális háttérét is. Ennek két oka van: maguk a társadalmi cselekvők is egyre fontosabbnak tartják a szimbolikus tartalmakat, vagyis hogy életüket ne csak az anyagi-materiális világ markerei szerint fogalmazódjanak meg, hanem – talán épp ennek hiányában – kiemeljék saját kultúrájuk szimbolikus dimenzióját: az identitásukat. Két évtized alatt, a kulturális identitás tisztelete alapvető normává vált a hivatalos politikai és társadalmi diskurzusban. Ennek egyik alapvető része a *megnevezés politikája* (melyet a francia és nem francia média alapvetően elvétett 2005-ben).

Ezzel részben összefüggésben, a társadalomtudományok is észlelték: a társadalmi sikerességet nem lehet pusztán abszolút társadalmi feltételek (oktatásban való részvétel, képzettség, stb.) szerint jellemezni, merthogy az kulturálisán determinált; vagyis vannak *relatív társadalmi feltételek* is. Ez nem azt jelenti – mint ahogyan triviálisan gondolhatná bárki –, hogy az arab kultúra kevésbé lenne fejlett, s *emiatt* a gyermek kevésbé sikeres például a közoktatásban, hanem azt, hogy egy nem európai kulturális standardok szerint nevelt gyermek kevésbé jól illeszkedik az európai oktatási standardhoz, amennyiben szülei (pl. képzettség híján) nem ismerik fel az oktatás jelentőségét. Más kulturális téren lehet, hogy jóval érettebb egy afrikai-francia, mint francia kortársai, ám ezeket a kompetenciákat egy alapvetően érték- és sikerorientált nyugati kultúrában nem (vagy jóval kevésbé) tudja kamatoztatni.

Így a klasszikus társadalmi leírást össze kell kapcsolni egy újabb kérdéssel, szemponttal: hogyan befolyásolja a közvetlen és közvetett *kulturális háttér* az ifjabb nemzedékek életpályáját? E kulturális háttér, identitás jegyében hogyan nevezhetjük meg a társadalmi szereplőket? E megnevezést hogyan artikulálja (képben, hangban) a média? Mi a tétje a mediális reprezentációnak a demokrácia társadalompolitikája szempontjából?

2.3. A kulturális identitás megjelenítése: reprezentáció „kívülről”

A fentebbi fejtegetések alapján úgy véljük világossá válik, hogy a 2005 őszi zavargás, lázadás nem más, mint egy súlyos társadalmi (egyenlőtlenségi) konfliktus, mely nem a klasszikus társadalmi kategóriákban (pl. osztálykategóriákban) fogalmazható meg, hanem – a megjelenítés szintjén – szimbolikus, etno-kulturális színezetben tűnik fel; ez utóbbi szempont elválaszthatatlanul keveredik a társadalmival. Az etnicitás a látható, a felszíni, a társadalmi a láthatatlan, a mélystrukturális; ám a kettő nemhogy kizárná egymást, épphogy kölcsönösen feltételezik egymást. A zavargás értelmezésének nehézsége épp ebből adódik: a reprezentáció szintjén ugyanis csak az előbbi jelenik meg, s a média, mely természetéből fakadóan e reprezentációk (elsősorban) képi bemutatásában érdekelt, nem képes feltárni, megmutatni a zavargások miértjét.

Azt persze természetesnek vehetjük, hogy a mai mediatisztált világban egy adott történetre, eseménysorra természetéből fakadóan a média reagál a leggyorsabban. Kiváltképp igaz ez, ha a nyugati világ legerősebb, legáltalánosabb tabujáról: a fizikai *erőszakról* van szó. Az más kérdés persze, hogy a média normatív megközelítés- és bemutatás-módja mennyiben tesz eleget a társadalom- és kultúrakutatás elvárásainak, mennyiben ismeri és használja föl az adott kontextus korábban már föltárt, ismertett helyzetét. Szemben a média pragmatikus, normatív módszertanával, a fentebb előszámlált kérdések egyikét sem magától értetődőnek, de egy analitikus helyzetnek, egy értelmezési folyamat részének tekintjük. Hogyan is kezeljük ebből a hagyományból kiindulva az elővárosi megmozdulásokat?

Szemben a média értelmezésével, mely nem egyszer látens muszlim vallási befolyást látott a történetek mögött, nem árt kimondani: a francia társadalomtudományok képviselői szerint az elővárosi etnikai konfliktus cselekvőinek képzeletvilágában nem az iszlám vallás hittételei és

rítusai, nem a Korán szorgos olvasása, nem a poligámia és még csak nem is a klorisz kivágása áll, hanem: az amerikanizáció, a fogyasztás és a szimbolikus javakhoz való hozzáférés kérdése. Nem a modernitás *ellen* tiltakoznak, hanem az ellen, hogy a modernitás javaiból, de legfőképpen a jólétből és a fogyasztásból kirekesszék őket. E javakhoz való hozzáférés záloga azonban a fentebb már ismertetett társadalmi helyzet, mely a mai afrikai-francia családok gyermekeinek nem sok esélyt és perspektívát kínál. Elnagyoltan „a” muszlim bevándorlókról, „az” arabokról és „a” feketékről beszélni: kulturális esszencializmus, mely a *kérdéscsoport azonosítását és a lázadás okainak megértését* véti el. Arról nem is beszélve, hogy a megnevezés politikája felől súlyosan antidemokratikus, hiszen sokad-generációs, Franciaországban született, többségében a vallástól érintetlen tömeget bélyegez meg a *Generation Jihad* felszínes ideológiája alapján. A médiatérben a megnevezés és a bemutatás politikája, illetve annak nem odaillő formáinak, protokolljainak használata egyfelől antidemokratikus, másfelől kirekesztő hatású, amennyiben a média beszédmódja megerősíti, újratermeli a normát.

Történetileg nézve, a hatalomból nem részesülők láthatatlan, tiltakozás nélküli, hétköznapi ellenállása és a tudatos, ideológiával és teleológiával bíró forradalmi jellegű megmozdulás között valahol félúton vannak a franciaországi események: lázadásként vagy zavargásként tekinthetünk rájuk. A 'lázaadást' E. J. Hobsbawm klasszikus könyve nyomán javasoljuk, mivel a brit történész szerint e szó jelöli legtalálóbban azt a kezdetleges, kidolgozott ideológiai apparátus nélküli (értelmezésében: prepolitikus), enyhe szervezettségi fokkal bíró, de mindenképpen a politikai térben lezajló társadalmi konfliktust, melynek *nem célja van, hanem oka* (HOBSBAWM, 1975).

Annyi módosítást tennénk, hogy a lázaadás e formáját – dacára annak, hogy tételes ideológiája, konkrét politikai célja, szervezett háttere nem volt – nem minden mozzanatában tartjuk kezdetlegesnek. A tudatosság egyetlen formában fedezhető fel, mégpedig a médiatudatosság tekintetében, nevezetesen abban a az a módban, ahogyan nem a médián *keresztül* üzentek (konkrétan valamilyen célt), hanem *maga a mediális megjelenés és az erőszak felmutatása volt az üzenet*. Nem ember elleni fizikai erőszakot gyakoroltak, hanem eminensen a látványra épített szimbolikus erőszakot, amennyiben a kezük ügyében lévő legkézenfekvőbb, a nyilvános térben lévő tereptárgyakat tették a tűz martalékává.

2.4. A médiareprezentáció mint társadalompolitika

Loïc Wacquant a hatalom társadalompolitikája felől értelmezi a szegregáció formáit. *A nyomor börtönei* című könyvében az amerikai fekete gettók és a francia elővárosok alapján azt az átmenetet figyeli meg, ahogyan a szegregált rétegekkel kapcsolatban stratégiát váltott az állam (WACQUANT, 2003). Fejtegetései szerint az új büntető állam modellje a „zéró tolerancia” és a büntetéspolitika kiterjesztésével Manhattanben született meg, ez volt a büntető ész kohója. Giuliani kísérlete az utcák és közterek „megtisztítására” nem más, mint a deviancia elleni háború. „A doktrína velejárója – írja Wacquant – a bünözés elleni „háborút” és a közterületek visszahódítását hangoztató katonai jellegű retorika, amely a (valóságos vagy képzelt) bünözöket, hajléktalanokat, koldusokat és egyéb marginális elemeket idegen megszállókhoz hasonlítja; ez természetesen megkönnyíti azt is, hogy a bevándorlókkal egy kalap alá vegyék őket, ami a választások alkalmával mindig kifizetődik”.

A zéró tolerancia eszméje utóbb nagy „lelkesedést” váltott ki az európai politikusokból is; Franciaországban éppen a szocialista Lionel Jospin által e problémával megbízott képviselők, Lazergues és Balduyck áradoznak az Amerikában a serdülőkre kiszabott tilalom

hatékonyságáról a nagyvárosok biztonságáért folytatott „harc” érdekében. Az „új panoptikusság”, a társadalom fokozott felügyelete révén aztán – statisztikai értelemben – egyre „növekszik” a bűnözés, melyet a szociális államot felváltó „büntető állam” modellje újabb börtönök építésével honorál.

Míg a szociális állam a leszakadókat, a peremhelyzetben lévőket elvben iskoláztatással, segélyekkel, stb. kívánta mobilitási pályára állítani, addig a büntető állam új, neoliberális modellje deklaráltan elveti a társadalom fölfogásának korábbi példáját: a rend és a társadalmi fegyelem nevében mind fizikailag, mind szimbolikusan kirekeszti, kiveti magából a normalitáson túli elemeket. A deviánsok, a szép és egészséges testtel nem rendelkezők tehát *egy új típusú normalizálás* jegyében nem (vagy csak szigorú feltételekkel) tartózkodhatnak a társadalmi térben, mely, úgy tűnik, egyre inkább a városi tér használata tekintetében határozza meg önmagát.

Bourdieu, Wacquant és Bourgois szerint az ilyen típusú rasszizmus mögött valójában nem az etnicitás áll, hanem a szegénység gyűlölete. A deviancia – s ez talán a neoliberális társadalompolitika másik oldala – egyre inkább a média témájává válik: amíg a városi térben igyekeznek visszaszorítani, normalizálni a peremhelyzetben lévő társadalmi csoportokat, addig a médiatérben régi és új típusú morális pánikok segítségével idézik elő a többségi társadalom számára a normaképződést és -megerősítést. Másképpen fogalmazva, ahogyan a bűnözést, a (városi) erőszakot egyre inkább kiszorítani igyekeznek a városból, úgy vándorol át a „normalitáson túli” a fizikai térből médiatérbe.

2.5. Médiapolgárság és önreprezentáció

Fentebb már utaltunk rá, hogy az elővárosi fiatalok megmozdulásait, erőszakos cselekedeteit alapvetően *nem célorientált cselekvésnek* tekintjük, hanem olyan mozzanatoknak, melynek elsősorban figyelmeztető jelentősége van; ezért határoztuk meg fentebb lázadásnak. Ugyanakkor arra is utaltunk, hogy egy szempontból nem mellőzött minden tudatosságot: s ez éppen a különböző médiumok használata volt. Alaposabb szemlélő számára ugyanis egyértelmű volt, hogy minimum kétféle médiareprezentációról beszélhetünk: a mérvadó média (főbb televíziós csatornák, országos, írott sajtó) lázadás-képéről és a lázadók önmagukról rögzített, készített képeiről (blogok, youtube), illetve a kettő kereszteződéséről. Erre az átmeneti reprezentációra a legjellegzetesebb mozzanat az volt, amikor a lázadók „pózoltak”, jelentéssel bíró gesztusokat tettek (erre a legismertebb a Wu-Tang Clan nevű zenekart utánzó gesztusok, ill. pózolások) például a TF1 kamerája előtt.

A média ábrázolásmódjáról már szövegtünk, ebben az alfejezetben inkább a másik két esetet szeretnénk körüljárni. Amennyiben szemügyre vételezzük a képeket, rögtön látható, hogy a lázadó afrikai-francia fiatalok kendővel eltakarják az arcukat, többnyire sapkát és/vagy kapucnit viselnek, amelyek szintén megnehezítik azonosításukat. Adódik a kérdés: amennyiben tartanak attól, hogy a televízióban bemutatott képeket a rendőrség felhasználja esetleges azonosításukra, akkor miért pózolnak mégis a TF1 kamerája előtt, illetve miért készítenek magukról képeket, melyeket aztán blogokon közzétesznek? Mi magyarázata lehet, ennek a látszólagos ellentmondásnak?

Úgy véljük, hogy a kérdésfeltevést össze kell kapcsolnunk a fentebbi fejtegetésekkel, amelyekben amellet érveltünk, hogy az elővárosi megmozdulások valójában prepolitikus, konkrét cél, összetartásra alkalmas ideológia híján ment végbe. A lázadók nem támasztottak semmilyen konkrét követelést az akkori kormányzattal szemben, még a tartózkodási engedéllyel nem rendelkezők (*les sans papiers*) szimpátiájára sem tartottak igényt. Azt

állítottuk, hogy a lázadók egymással sem álltak kapcsolatban; amennyiben tudtak arról, mondjuk Párizs környékén, hogy közép-Franciaországban is „megmozdultak” az elővárosok, úgy azt éppenséggel a médiából tudták, tudhatták.

Ebből az következik, hogy teljesen szórt, kontaktusból nem álló csoportok manővereiről beszélhetünk, melynek *egyetlen kohézióját, lehetséges összefüggését* éppenséggel a média „külső” reprezentációs eljárás adta (melyről fentebb már szóltunk), amely több ízben az iszlámhoz mint valláshoz és mint ideológiához kapcsolta a jelenséget. Miután a nézetet fentebb relevanciáját kétségbe vontuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényezőt sem, hogy a *média dekontextualizált bemutatás-módja kötötte össze a nézők számára* ezeket a szétszórt eseményeket, vagyis az egyetlen kapocs, amely *összefüggést teremtett*, az a médiareprezentáció volt.

Ezek után nem meglepő, hogy e külső, elsősorban látható stilisztikai elemekre építő dekontextualizált bemutatás-módot sajátos jelrendszerrel kívánták ellensúlyozni a lázadásban résztvevő elővárosi fiatalok. Itt komoly jelentősége van az életkori besorolásnak is, hiszen az a kommunikációs jelrendszer, amelyet használtak, s melyet egymás között problémamentesen megértenek, nem más, mint a populáris kultúra jelrendszere. A fentebb is említett Wu-Tang Clant utánzó gesztusok a világ szinte minden táján fogható Music Televisionből vették a lázadók, vagyis jelrendszerük globális jellegű volt (és nem lokális). E szimbolikus kommunikáció közös éltető eleme pedig a gazdag, fehér többségi társadalommal való szembenállás triviális kifejezése, mely az észak-amerikai fekete gettóban éppúgy érvényes és összetartó jelrendszerként működik, mint a zömmel afrikai-franciák által lakott franciaországi elővárosokban.

A jelenség nem elszigetelt és nem is teljesen új; legfeljebb a kód univerzalitása és az országos média számára jelentésnélkülisége volt meglepő. A médiával foglalkozó újabb tanulmányok e mozzanatot nevezik röviden *mediatudatosságnak*, alkalmazóit pedig *mediapolgároknak* (*media citizenship*). E két fogalom annyit tesz ebben a kontextusban, hogy a – klasszikus értelemben – ideológia és követelés nélküli fiatalok tiltakozása mégsem volt teljesen cél nélküli; a média kamerája előtti mutatkozás és jelhasználat, gesztusrendszer, illetve az erőszak gyakorlása, demonstrálása maga volt a cél. Itt érdemes hangsúlyozni, hogy – egy-egy marginális esetet nem számítva – alapvetően *szimbolikus erőszakról* beszélhetünk, amennyiben nem konkrét személyek ellen irányult, hanem az elrettentő hatás elérése volt cél.

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy maga az önreprezentáció volt a cél, vagyis hogy egy olyan az etnicitás terminusaiban megfogható szubkulturális, fiatalokból álló csoport kívánta magát és erejét megmutatni, felmutatni, amelyet irritál az a szimbolikus kirekesztés és degradáló hangnem, melyet a média, s részben a francia politikai közbeszéd velük szemben használ, ha használ. E szubkultúra a francia társadalom egy olyan (etnikai értelemben is megfogható, leírható) rétegét jelenítette meg a nemzeti médiában, mely valójában láthatatlan marad a többségi társadalom részére, jóllehet – s ezért volt fontos fentebb röviden bemutatni a szegregáció formáit – a médiatér normaképző ereje tudatosíthatná e társadalmi csoport jellegzetes problémáját.

3. A média az utcán: szerepek és kritikák

3.1. A 2005 őszi utcai zavargások média eseményei

2005. október 30. és november 18. közötti időszakban a francia televíziók és rádiók vezető hírműsorait egyértelműen az utcai zavargásokról készült tudósítások uralták. A média azonban nem csupán beszámolt a már lezajlott eseményekről, de számos esetben olyan bejelentések, elemzések és reakciók színterül is szolgált, amelyek jól érzékelhetően hatással voltak az eseményekre vagy hozzájárultak azok megítéléséhez. Az alábbiakban számba vesszük a 2005 őszi utcai zavargások legfontosabb média eseményeit (források: INA online archívum, Radio France online archívum, *Libération*, *Le Monde*, *The Guardian*, *The New York Times*).

Október 25. Nicolas Sarkozy francia belügyminiszter látogatást tesz Párizs főként afrikai bevándorlók által lakott Argenteuil negyedében, ahol tüntetés és ellenséges légkör fogadja. Sarkozy a kamerák előtt „csöcseléknek” (*racaille*) nevezi a tüntetőket. A kifejezést a média széles körben idézi és kommentálja. Az október 27-től kezdődő utcai zavargások résztvevői számos esetben e kifejezésre hivatkozva indokolják felháborodásukat és tetteiket.

Október 30. A TF1 esti híradójában Sarkozy „zéró toleranciát” hirdet az egyre terjedő utcai megmozdulások résztvevőivel szemben.

Október 31. A France 2 csatorna „Mots croisés” c. műsorában, a műsorvezető Yves Calvi utóbb sokat kritizált arrogáns stílusban követeli egy meghívott arab származású vendégtől az események elítélését.

November 2. A TF1 forgatócsoportját munka közben támadás éri. A riportereket elűzik az egyik elővárosi helyszínről, autóikat megrongálják, kamerájukat elveszik.

November 3. A France 2 csatorna tudósítóit éri támadás az egyik elővárosban, melyről képes beszámoló is készülni. A tiltakozók a csatornát „Sarkozy tévének” nevezik és felgyújtják a riporterek autóját.

November 4. A France 2 esti híradója vezető hírében egy mozgássérült súlyos sérüléseiről tudósít, aki egy „molotov koktéllal” megtámadott buszon utazott. Ezt követő hírében a híradó az elmúlt évtizedek liberális rendőrségi politikáját elemzi az elővárosokban, melyet szembe állít a Sarkozy által most meghirdetett erős kéz politikájával.

November 5. A France 5 csatorna a tv-műsorok kritikai elemzésével foglalkozó „Arrêt sur image” c. műsora helyszíni riportot és összeállítást készít Sarkozy elhíresült "csöcselék" megjegyzéséről és az eset körülményeiről. A műsor bemutatja, hogy valamennyi televíziós híradás kontextusából kiszakítva idézte a kifejezést, elhallgatva, hogy a miniszter egy hozzá intézett kérdésből vette át szót és, hogy ezután még a kerületben maradt és hosszasan beszélgetett annak lakóival.

November 7. A TF1 esti híradójában Dominique de Villepin miniszterelnök felveti az éjszakai kijárási tilalom elrendelésének lehetőségét egyes időszakokra a zavargásoktól leginkább érintett elővárosokban.

A France 2 esti híradója több mint 20 percen keresztül a rombolás képeit mutatja: lángoló épületekről, a rendőrség és a tűzoltóság erőfeszítéseiről és letartóztatásokról tudósít. A műsor francia polgárokat is megszólaltat, akik a hadsereg bevetését igénylik.

A France 3 csatorna bejelenti, hogy megszünteti híradóiban a felgyújtott autók számának közlését, hogy így elejét vegye az egyes elővárosok közötti versengésnek.

A párizsi francia nyelvű arab rádió, a Radio Beur FM közleményt ad ki, amelyben élesen elítéli az erőszakot, de felhívja a figyelmet, hogy az aktuális eseményekben hosszú ideje szőnyeg alá söpört társadalmi problémák törnek a felszínre, amelyben a „világi és köztársasági érzelmű média” is szerepet játszik.

November 8. Valamennyi média vezető helyen számol be a „szükségállapot” érvénybe léptetéséről Franciaországban, mely a belügyminiszter által kijelölt területeken lehetőséget teremt többek között a kijárási tilalom elrendelésére és az engedély nélküli házkutatásra.

November 9. A Francia Televízió elnöke utasítást ad, hogy a hozzá tartozó csatornákon az utcai zavargásokról csak a hírműsorokban számoljanak be és mellőzzék azok említését szórakoztató műsorokban.

A TF1 bejelenti, hogy a továbbiakban nem mutat lángoló épületeket és autókat műsoraiban. A TF1 hírcsatornája az LCI bejelenti, hogy korlátozza a zavargásokról szóló tudósítások számát.

November 10. Jacques Chirac köztársasági elnök először lép a kamerák elé a zavargások kitörése óta. Chirac minden további intézkedést és lépést a „rend helyreállításától” tesz függővé.

A France 2 „À vous de juger” című elő politikai műsorában Sarkozy belügyminiszter megismétli és megvédi vitákat kiváltó megnyilatkozásait. A műsorról beszámol a csatorna esti híradója is.

A France 2 esti híradója bemutatja, amint rendőrök intézkedés közben megrugdosnak egy földön fekvő férfit. Az eset kapcsán utóbb nyolc rendőrt felfüggesztenek állásukból. A felvételek azonban két nappal később, igazgatói utasításra, lekerülnek a csatorna honlapjáról.

Az LCI hírcsatorna igazgatója egy amszterdami média-konferencián kijelenti, hogy műsoraiban azért korlátozza a zavargásokról szóló tudósítások számát, mert nem akarja elősegíteni a jobboldali politikusok népszerűségnek növekedését.

November 11. Október 30.-a óta első ízben, a híradók vezető hírének nem az utcai zavargások adják, hanem az I. Világháború emléknapja.

November 13. A zavargások második hetének végén a France 2 híradója átfogó mérleget készít az eseményekről: bemutatja a legnagyobb rombolásokat, az okozott károk számait és tömeges letartóztatásokról tudósít.

Sarkozy miniszter kamerák előtt jelenti be, hogy azokat az ideiglenesen Franciaországban tartózkodókat, akik részt vesznek a rendbontásokban, kiutasítják az országból.

November 14. Jacques Chirac köztársasági elnök a zavargások kitörése óta először értékelni nyilvánosság előtt az eseményeket a nemzethez intézett beszédében. Bejelenti, hogy engedélyt adott a rendkívüli állapot határozott időre történő meghosszabbítására. Beszédében az eseményeket az „értelem és az identitás válságának” nevezi, és említést tesz a „diszkriminációról” mint amely „aláássa a Köztársaság alapjait”. Kifejezi találkozási szándékát a televíziók és rádiók vezetőivel, mert a „médiáknak jobban kell tükrözniük a ma francia valóságát”.

A francia külügyminiszter, Philippe Douste-Blazy az Europe 1 rádió egyik műsorában közli, hogy ellenzi Sarkozy javaslatát a letartóztatott ideiglenesen Franciaországban tartózkodók esetleges kiutasításáról.

A kormányzóvivő sajtótájékoztatót tart a francia zavargásokról a külföldi médiákban megjelenő eltorzított képpel kapcsolatban. A szóvivő elítéli a túlzó értelmezéseket és a tények elferdítését, és ebben az összefüggésben említi a CNN-t és a kínai állami televíziót.

November 15. A médiák vezető hírbn foglalkoznak a rendkívüli állapot három hónapos meghosszabbításával.

November 17. A France 2 híradója bejelenti, hogy Franciaország egészében az élet visszatért a normális kerékvágásba.

November 22. Jacques Chirac az Elysée palotában fogadja a nemzeti televíziós társaságok vezetőit, a CSA igazgatóját és a *Club Avernoes* elnökét. A meg-beszélés témája a nagyobb „kulturális és etnikai sokféleség” elősegítése a francia médiában.

3.2. A média szerepvállalásának kritikái a 2005-ös zavargások kapcsán

A 2005 őszi utcai zavargásokkal kapcsán a francia rádiók és televíziók tevékenységét, azaz tudósításait, beszámolóit és különféle szerepvállalásait az események értelmezésében, számos kritika érte. A kritikák között meg lehet különböztetni azokat, amelyek az események zajlásával párhuzamosan születtek, azokat, amelyek közvetlenül az események után fogalmazódtak meg és azokat, melyek később, általában a zavargások első évfordulója alkalmából értékelték a média szerepét az azóta eltelt időszakot is figyelembe véve. Az alábbiakban eszerint elkülönítve ismertetjük a francia elektronikus médiát ért legjellemzőbb bírálatokat.

3.2.1. A média szerepének kritikája az események közben

Az állami France 5 csatorna 2005. november 5-én sugárzott „Arrêt sur image” műsora már világosan jelezte, hogy az elektronikus média megítélésben az egyik legtöbb bírálatot kiváltó elemet Nicolas Sarkozy belügyminiszter meg-szólalásainak és tevékenységének bemutatása jelentette. A műsor ugyanis nem csupán kritizálta az egyes televíziós csatornákat, amiért a miniszter „csöcselék” megjegyzését az eredeti kontextus bemutatása nélkül tállalták, de ezzel felhívta a figyelmet az itt tetten érhető kétarcúságára. A televíziókat ebben az időszakban

számos kritika érte, hogy túlzott jelenlétet biztosítanak Sarkozy személyének és provokatív megnyilatkozásainak, míg az általa megszólítottaknak egyáltalán nem adnak publicitást a fő hírműsorokban. A CSA által november 2. és 23. között végzett három közvélemény kutatás eredményei Sarkozy szerepléseit nagyrészt „sokkolónak” és „túlzottan médiatizálnak” mutatták (ROCHÉ, 2006). Ez a negatív megítélés, amint azt a forgatócsoportok megtámadása mutatta, egyértelműen visszaháramlott azokra a csatornákra, amelyek műsorai leginkább helyet adtak a miniszter szerepléseinek.

A zavargások napjaiban a rádió és televízió csatornákat a legsúlyosabb bírálat az általuk követett helyszíni tudósítási gyakorlat miatt érte. Mivel helyismeret híján a tudósítók és forgatócsoportok gyakran rendőri egységekhez csatlakozva dolgoztak, ez eleve lehetetlenné tette, hogy közvetlen kapcsolatot találjanak a zavargásokban résztvevőkkel és egyúttal kitétte őket ez utóbbiak ellenszenvének és vandalizmusának. A terep és azok ismeretének teljes hiánya, akiről tudósítottak, a csatornákat különféle tudósítói stratégiák kialakítására ösztönözték: egyesek a haditudósításokra jellemző gyakorlatot követték, mások arab vagy afrikai származású riporterek bevonásával igyekeztek kapcsolatot teremteni az elővárosi fiatalokkal (*Le Monde*, 2005. nov. 13.). A média felfokozott érdeklődése azonban olyan ellenhatásokat is kiváltott, amelyek újabb bírálatokra adtak alkalmat: amellett, hogy nyomás alá helyezték a rendőrséget, miszerint az bizonyítsa, hogy ura a helyzetnek (ROCHÉ, 2006), a tudósítók jelenléte számos esetben ösztönzőleg hatott maguknak az erőszakos cselekményeknek a kialakulására: Rosny-sous-Bois polgármestere november 7-én bírálta a France 2 forgatócsoportját amiatt, hogy tevékenységük kiprovokálja a zavargásokat az elővárosban (*Le Monde*, *ibid.*).

Noha a francia televíziókat a zavargások idején nem érte az a nyílt vád, hogy az általuk sugárzott tudósítások hozzájárultak az erőszak elterjedéséhez az országban, a legfontosabb csatornákon november 7-től bevezetett önkorlátozás azonnal kiváltotta a külföldi médiák bírálatait. A *Guardian* november 10-i száma egyes francia televíziók cenzúrájáról tett említést a zavargásokkal kapcsolatban. Ebben a tekintetben különösen a legnézettebb privát hírszatórna, az LCI döntését kritizálták, amely bevallotta a francia jobboldali politikusok népszerűség-növekedésének megakadályozására függesztette fel az elővárosi erőszak képeinek bemutatását.

3.2.2. A média szerepének kritikája közvetlenül az események után

A 2005 őszi zavargások befejeződése után készült első értékelésekben és elemzésekben a médiák felelőssége számos esetben igen nagy hangsúlyt kapott. Alain Morice antropológus 2005 decemberében készült átfogó tanulmányában erőteljesen hangsúlyozta a médiáknak az események résztvevőit illető végzetes tájékozatlanságát és ennek következményeit. A szerző szerint ez a tudatlanság vezetett oda, hogy a híradások és tudósítások elsősorban a látványra és a sztereotíp magyarázatokra koncentráltak, és a teljes időszakban elmulasztották, hogy valóban megszólaltassák az elővárosi fiatalságot. Morice szerint, továbbá, az események franciaországi "rendkívüliségét" a példátlan méretű leegyszerűsített média-érdeklődés okozta: ez ugyanis paradox módon jelenlétet biztosított egy olyan francia népességnek, amelyről a többségi társadalom mindaddig nem vett tudomást. Jelenlétének elismertetéséhez e népességnek ugyanakkor a média nem hagyott más választást, mint hogy az erőszak által biztosítsa maga számára a figyelmet (MORICE, 2005).

2005 decemberében a *Le Monde diplomatique*-ban megjelent cikkében, Marc Endweld hasonlóan erőteljesen, de már a hírműsorok belső működésének szempontjából bírálta

egyebek mellett a zavargások média általi megjelenítését. Részletesen bemutatva, hogy a figyelemfelkeltésre és látványra való törekvés, a műsoridő szorítása és a néző helyett való gondolkodás miként határozza meg a fő televíziós hírműsorok tudósítási és szerkesztési elveit, a szerző siralmas képet vázol a média által prezentált hírek értékéről. Ennek alapján, állítja Endweld, az elektronikus médiák számára „az előváros csak akkor létezik, amikor lángol” (ENDWELD, 2005).

Stéphane Goudet-nek, a Sorbonne médiatudományokkal foglalkozó oktatójának a *Libération*-ban 2005 decemberében publikált írása kiemeli, hogy az elmúlt hetek rendkívüli utcai erőszakhulláma annak is köszönhető, hogy az elővárosi fiatalok, a társadalmi élet legtöbb területéhez hasonlóan, mindeddig ki voltak szorítva a francia médiák által kialakított vizuális térből. Ehhez járult még, hogy a televíziós csatornák nagymértékben vevők voltak az erőszak képeire. A szerző kitér arra, hogy az utcai zavargások képi megjelenítése a fő csatornákon miként követte ugyanazt a stílust és logikát, amit a csatornák ugyanebben az időben monaco-i herceg uralkodói beiktatásának közvetítéskor alkalmaztak (GOUDET, 2005).

A közvetlenül a zavargások hatására készített mérlegek közül figyelmet érdemel Patrice Champagne-nak az *Acrimed* médiakritikai honlapon közzétett írása. A szerző, miután részletesen bemutatja a francia elővárosok erőszakos eseményeinek 1995 óta tartó történetét és ennek a médiák általi szisztematikus ignorálását, felteszi a kérdést: vajon miként tudnák megérteni a társadalmi reménytelenség okozta helyzetet és az ebből fakadó feszültségeket azok, akik mindent megtettek már eddig is, hogy azt semmiképp se értsék (CHAMPAGNE, 2005).

Egy az *Acrimed* honlapján 2006 januárjában közzétett cikkben, Hassina Mechai ugyancsak bírálta a francia televízióknak az őszi eseményekhez való alapvetően diszkriminatív hozzáállását. A szerző emlékeztet arra, hogy az utcai zavargások résztvevőit ezek a médiák mindig „elővárosi fiataloknak” és nem „francia polgároknak” nevezték, noha azok társadalmi státusza ezt lehetővé tette volna (MECHAI, 2006).

A média szerepét közvetlenül a 2005-ös utcai cselekmények után bíráló értékelések közül érdemes megemlíteni még azokat, amelyek az események iszlámmal kapcsolatos fejleményeinek elhallgatásával vádolta a francia médiát. Jellemző, hogy ezek a bírálatok többnyire egyes közösségi internetes oldalakon, illetve blogokban fogalmazódtak meg. Némelyek közülük a francia médiák ebben a tekintetben is diszkriminatívnak ítélt tudósítói gyakorlatát kapcsolatba hozták a médiáknak a közel-keleti eseményekhez fűződő általános tudósítói politikájával (lásd pl.: „Émeutes françaises: les errements de certains médias”, 2005. nov. 18., www.m-r.fr).

Fontos szempontot került szóba azokban a bírálatokban is, amelyek az elektronikus médiának az események értelmezésében a társadalomtudósokra és elsősorban szociológusokra helyezett erős nyomását elemezte (lásd, pl.: *Le Monde*, 2005. nov. 17.). Ezen írás szerint a francia rádiók és televíziók ily módon próbálták bepótolni mindazt az eseményekkel kapcsolatos feltáró és értelmezői munkát, amit mindaddig elmulasztottak megtenni. A későbbiekben más cikkek ebből a szempontból azt hangsúlyozták, hogy a televíziókban mutatott „harminc másodperces tudósítás egy égő autóról érvénytelenít egy öt perces szociológiai elemzést” (*L'Humanité*, 2007. nov. 7.).

3. 2. 3. A média 2005 őszi szerepének megítélése nagyobb távlatból

2006 őszen, az utcai zavargások első évfordulója kapcsán megélnéülte érdeklődés újra felszínre hozta a média tevékenységét az események kapcsán elemző és bíráló értékeléseket. Ezek között mindenképpen az első helyre kívánkozik Christophe-Emmanuel Del Debbio-nak, az „Arrêt sur image” c. műsor korábbi riporterének dokumentumfilmje, amely a legélesebb kritikát fogalmazta meg e tekintetben (*Banlieues: sous le feu des médias* [Elővárosok: a médiák tüzeiben], 2006). Debbio filmjének alapállása az, hogy a francia televíziók, tájékoztatásukból és politikai elfogultságukból fakadóan, eleve manipulatív módon tudósítottak az eseményekről. Ez a manipuláció a képek és szavak megválasztásának, és riporternek és meghívott vendégek kijelölésében öltött testet. Ebből kifolyólag a tudósítások sztereotíp magyarázatok ismételtetésére szorítkoztak és mellőzték az újságírói önkritikát. A film első része a különböző csatornákon sugárzott zavargásokról szóló filmrészletek elemzésével foglalkozik, bemutatva azok leegyszerűsítő és félrevezető jellegét. A második rész elővárosi fiatalokat és lakosokat szólaltat meg, akik a médiával kapcsolatos véleményüket és tapasztalataikat mondják el: egyrészt a róluk a médiában kialakított képről vallanak, másrészt beszámolnak a meghívott vendégekként az egyes televíziós stúdiókban (TF1, France 2) őket körülvevő hangulatról és őket ért inzultusokról (mindehhez, lásd: www.clap36.net/banlieues).

Az egyéves évforduló és az ezt megelőző periódus egyúttal alkalmat adott arra is, hogy a 2005-ös zavargások óta eltelt időszakban a médiák elővárosokhoz való hozzáállásában bekövetkezett változásokat értékeljék. A *Le Monde* egyik 2006 tavaszi cikke ezzel kapcsolatban arról számol be, hogy a francia médiákban valóságos „gerillaharc” folyik az események értelmezésével kapcsolatban a téma specialistái között (*Le Monde*, ápr. 14.). A lap októberben pedig arról ír, hogy az elővárosok a médiák számára még mindig „terra incognita-nak” számítanak és ez utóbbiak „éppen csak megkezdték felfedezni a francia társadalomnak ezt a valóságát” (*Le Monde*, 2006. okt. 22.). Ugyanebben az időszakban a *Libération* a média egyre megengedőbb hangvételéről is tudósít az elővárosok kapcsán. Ez a lap szerint bizonyos módon tükrözi a francia belpolitikai szempontok változását (*Libération*, okt. 30.).

Az egy évvel a zavargások után az elővárosok és az elővárosi fiatalok iránt megnyilvánuló érdeklődés ugyanakkor azt a bírálatot is kiváltotta, hogy a médiák ezúttal is kiprovokálják az erőszakos események bekövetkezését. 2006. október végén több elővárosi polgármester is „felelőtlen magtartással” vádolta meg a francia és nemzetközi televíziók és rádiók riporterit, amiért nyomás alá helyezik kerületeiket a korábbi zavargásokról és a mai helyzetről készítő tudósítások erőltetésével (*Le Monde*, 2006. okt. 25.). Noha a francia elektronikus médiák vezetői visszautasították a zavargások „megünneplését” számon kérő vádakat, a France 5 csatorna „Arrêt sur image” műsorának 2006. november 5-i „Banlieues: happy birthday?” c. adása ilyen tendenciáról számolt be: az adás bemutatta a média érdeklődésének újabb növekedését, egészen a helyszíni tudósítások megszorodásáig és az utcai zavargásoknak a szórakoztató műsorokban való felemlegetéséig (lásd ehhez: ABDALLAH, 2006).

3.2.4. A Ressources Urbaines 2007-es Chartája az elővárosokról a médiákban kialakított kép javítására

A 2005 őszi események után az elővárosok és a francia média között kialakult kapcsolatok beható, konkrét javaslatokat is tartalmazó értékelését a több intézmény és civil szervezet által támogatott *Ressources Urbaines* civil kezdeményezés végezte el. A kezdeményezés 2006-ban indult el és az elővárosok saját médiatevékenységének kialakítását és annak koordinálását tűzte ki célul. 2007. novemberében tartott sajtótájékoztatóján a *Ressources*, elismerve, hogy a „2005 óta eltelt időszakban jelentős fejlődés ment végbe az elővárosok és a média viszonyában”, továbbra is a „kölcsonös értetlenség” állapotát hangsúlyozta (*L'Humanité*, 2007. nov. 7). Ennek a helyzetnek a megváltoztatása érdekében dolgozta ki javaslatait, amelyeket a „Charta 2007, Az elővárosok mediatizálásának fejlesztésére” címmel fogalmazott meg (lásd, Charta 2007).

A dokumentum, amely számos nemzeti és regionális, írott és elektronikus médiával való egyeztetés eredményeképpen született, kiindulásként leszögezi, hogy a 2005 őszi zavargások egy eddig nem látott helyzetet hoztak létre az elővárosok és az ott élők általános franciaországi megítélésében. Mivel ennek a képnek a kialakításában a médiák tevékeny szerepet játszottak, ezért annak megváltoztatásához e médiákkal való együttműködésre van szükség. A cél a tájékoztatás és a sztereotípiák leküzdése, és az elővárosi helyzet és kultúra megismertetése a többségi társadalommal. Ennek érdekében a *Ressources Urbaines*, mint az elővárosok média tevékenységének szervezésében vezető szerepet játszó civil kezdeményezés, dialógust és együttműködést szorgalmaz a médiákkal és ennek kapcsán három elv mentén, 10 pontban fogalmazza meg javaslatait:

- I. Az elővárosi származású fiatalok alkalmazása a médiákban
  1. Az esélyegyenlőség biztosítása
  2. Az újságírói iskolákba való bejutásuk megkönnyítése
  3. Az elővárosi tanulók szerkesztőségekben való elhelyezése

- II. Az újságírók és riporterek munkájának segítése az elővárosokban
  4. Az újságírói elvek szigorú alkalmazása az elővárosokkal kapcsolatban
  5. A már eddig is az elővárosokra specializált médiákkal való együttműködés
  6. Közvetítői posztok létesítése a szerkesztőségekben
  7. A szerkesztőségekkel és újságíró-iskolákkal való találkozások és szemináriumok szervezése

- III. A társadalom nyitásának elősegítése az elővárosok felé
  8. A nemzeti oktatás és a médiák közötti együttműködés fejlesztése
  9. Az elővárosi valóság és élet jobb megismertetése
  10. Annak elérése, hogy az elővárosok a médiák által ismertetett fő témák egyike legyen

(forrás: Charta 2007)

4. Önkritika és önkorrekción a francia elektronikus médiákban a 2005-ös őszi események kapcsán

Jacques Chirac köztársasági elnök 2005. november 14-én a televíziókban francia nemzethez intézett beszéde már bizonyos módon előre jelezte, hogy a francia médiákat a zavargásokhoz való hozzáállás miatt ért bíraltok egy része jogosnak tekinthető. Az elnök ugyanis nem csupán kiemelte a „diszkriminációt” mint a Francia Köztársaság egyik fő problémáját, de ezzel összefüggésben azt is kijelentette, hogy „a médiáknak jobban kell tükrözniük a ma francia valóságát” (CHIRAC, 2005a). Egyes értelmezések szerint ezzel Chirac „szinte igazat adott a tiltakozóknak” (*L'Humanité*, 2007. márc. 25.). A médiák szempontjából azonban fontosabb, hogy a 2005. november 22-re a 12 francia nemzeti tv-társaság vezetőivel összehívott találkozón az elnök konkrét javaslatokkal állt elő: kijelentette, hogy a társadalmi diszkrimináció elleni küzdelemben a médiákat elsődleges szerep illeti meg, és javaslatot tett az 1986-os audiovizuális törvény ilyen irányú kiegészítésére. Ennek innentől kezdve tartalmaznia kellett a nagyobb „etnikai és kulturális sokféleség” elősegítését előíró passzust. A törvénymódosítás kidolgozását és annak betartatását az elnök a CSA feladatkörébe utalta (CHIRAC, 2005b).

Miközben kétségtelen, hogy a France 5 állami csatornán sugárzott „Arrêt sur image” c. médiakritikai műsor mind az események közben (2005. nov. 5-i adás), mind azok után (2006. nov. 6-i adás) már hozzálátott a francia televíziók bizonyos önkritikájának megfogalmazásához, az is igaz, hogy valódi változásra a tv-k műsorpolitikájában csak a Chirac elnök által kezdeményezett jogi lépések megtételének hatására került sor. Ezeket a változásokat leginkább a CSA intézkedései és a Club AVerroes ezeket segítő felmérései tükrözték.

4.1. A CSA kezdeményezései és intézkedései a 2005-ös események kapcsán

A 2005 őszi elővárosi zavargások után a CSA-nak az audiovizuális média „etnikai sokféleségére” vonatkozó tevékenysége és e tevékenység hatékonysága egyaránt megnövekedett. Ez a tevékenység magába foglalta az e téren eddig tett erőfeszítések számbavételét, az elérendő célok kidolgozását, az etnikai és kulturális sokféleség elveinek és gyakorlatának az egyes televíziós és rádiós csatornákon való szigorúbb számonkérését és a francia köztársasági elnök által kezdeményezett törvénymódosítás kidolgozását. A CSA döntött szankcióról is a zavargásokkal kapcsolatos média megnyilatkozások miatt.

4.1.1. A CSA szankciói

A CSA egyetlen esetben szankcionálta a 2005 őszi események kapcsán a francia rádiók és televíziók tevékenységét. A testület a jobboldali politikai elkötelezettségű, magát kulturális rádiónak minősítő, *Radio-Courtoisie* 2005. november 9-i *Le Libre Journal* műsorát kifogásolta, ahol a műsorvezető Sarkozy belügyminiszter a tiltakozókat „csőcseléknek” tituláló kifejezését diszkriminatív kontextusba helyezve kommentálta. A CSA 2006. november 6-án hozott testületi döntésében helyesbítés közlésére kötelezte a rádiót, és kilátásba helyezte, az eset megismétlődése esetén, a szóban forgó műsor felfüggesztését (lásd: CSA dokumentum N° 2).

4.1.2. A CSA tevékenysége közvetlenül a 2005-ös események hatására

A CSA első reakciója a Chirac által kezdeményezett megbeszélésre, amely nyilvánvalóan a 2005-ös őszi események hatására a médiák nagyobb etnikai és kulturális toleranciáját sürgette, a december 14-én közzétette dokumentum gyűjtemény (Lettre du CSA N° 190). Ez a gyűjtemény tartalmazza a CSA eddigi ilyen irányú erőfeszítéseinek kronologikus felsorolását. Bemutatva, hogy a testület 1999-től kezdve miként törekszik szisztematikusan a nagyobb kulturális diverzitás elősegítésére a műsorszórásban, a CSA felhívja a figyelmet a 2004-ben e tárgyban rendezett konferenciájára a párizsi Arab Világ Intézetben (CSA dokumentum N° 3). A dokumentum gyűjtemény ezek kívül tartalmazza TF1 és a M6 televíziók nyilatkozatait az elővárosokkal kapcsolatos médiafelelősségről: míg a TF1 hangsúlyozza, hogy „tisztában van szerepével, ami az elővárosokkal való meglazult társadalmi kapcsolatok újraalkotását illeti”, addig az M6 zenei csatorna a médiák szerepének fontosságát emeli ki a társadalom önmagáról alkotott képével kapcsolatban. Az M6 ugyanakkor a Francia állami csatornákkal közösen hangsúlyozza azt is, hogy ellenzi a pozitív diszkrimináció vagy a kvóták bevezetésének bármilyen formáját a televíziós műsorpolitikában, mert az szemben áll az esélyegyenlőség elvével (CSA dokumentum N° 4). E mellett a szóban forgó dokumentum gyűjteményben a CSA közlései számos televíziós csatorna (TF1, France 2, France 3, France 5, Canal +, M6,) tematikákra lebontott beszámolóját azokról az általuk sugárzott műsorokról, amelyek kialakításakor a kulturális és etnikai sokféleségre való törekvés, e csatornák szerint, már eddig is meghatározó volt (CSA dokumentum N° 5). Ez a felsorolás alkotja az első formáját annak a beszámolónak, melyet a CSA erről a témáról valamennyi országos televíziós csatornán innentől kezdve évente számon kér.

A CSA 2006. január 4-én tette közzé javaslatát az 1986-os audiovizuális törvény módosítására. A javaslat hangsúlyozza, hogy e módosítás meglapozó lépésként a CSA innentől kezdve, saját hatáskörében meghozott döntés alapján, valamennyi televízió és rádió csatorna engedélyezési szerződésébe beleveszi az „etnikai, vallási, nemi és nemzeti diszkrimináció elkerülését” és a „francia nemzetre jellemző etnikai és kulturális sokféleség bemutatásának elősegítését” előíró kitélt. A törvénymódosítás ennek megfelelően annak rögzítésére irányul, hogy a „CSA részt vállal a társadalmi kohézió kialakításában és a diszkrimináció elleni harcban”. Ezen túlmenően a törvény egy passzusának új megfogalmazása felszólítja a hatálya alá eső rádió és televízió csatornákat, hogy minél inkább törekedjenek műsorprogramjuk kialakításában olyan produkciók készítésére és vásárlására, amelyek „tükrözik a francia társadalom sokféleségét”. Végezetül a javaslat kijelenti, hogy a módosításban előírtak ellenőrzését a CSA hatáskörébe tartozik valamennyi rádió és televízió csatorna tekintetében (lásd mindehhez: CSA dokumentum N° 1).

4.1.3. A CSA 2006 évi mérlege az etnikai és kulturális sokféleségről a rádiókban és a televíziókban

Az 1986-os audiovizuális törvény 2006. március 31-i módosítása után, a benne előírtaknak megfelelően, a CSA 2006 novemberében tette közzé első hivatalos évi mérlegét „Az etnikai és kulturális sokféleség megjelenítése a televízióban és rádióban. A 2005-ös mérleg” címmel (lásd: CSA Bilan 2005). Ez a dokumentum nemcsak azért alapvető fontosságú, mert először tartalmaz csatornákra és műsorokra lebontott részletes bemutatást a különböző francia elektronikus médiák ez irányba tett erőfeszítéseiről, de azért is, mert tartalmazza a CSA

irányelveit és definícióit a kérdéssel kapcsolatban. A dokumentum a 2006-os törvénymódosítás körülményeinek bemutatásával kezdődik. A szöveg e része hangsúlyozza, hogy a „sokfélség” megjelenítésének kérdése azért került újra az elektronikus médiákat érintő kérdések középpontjába, mert noha a Franciaországban élő külföldiek esetében az irányelvek eddig világosak voltak, ezek nem adnak kellő választ az időközben már „francia állampolgárrá” lett, másod és harmadgenerációs bevándorlókat érintő diszkrimináció tekintetében”. Ebből következően a CSA az „etnikai és kulturális sokfélség” fogalmának új definícióját és kiszélesítését javasolta, valamint jogi alapok biztosítását kezdeményezte önmaga számára a hatékony intézkedések megtételéhez. A szöveg ebben a tekintetben világosan kiemeli, hogy a „sokfélség megjelenítése” kitétel a műsorokban megjelenő személyekre, valamint a műsorok tartalmára vonatkozik.

A CSA 2006-os mérlegének fő része az egyes televízió és rádió csatornák saját, az „etnikai és kulturális sokfélség megjelenítésére” tett erőfeszítéseik összefoglalását tartalmazza. Ez a bemutatás egyrészt a műsorok jellege szerint elkülönítve tárgyalja az egyes csatornák ilyen irányú eredményeit, másrészt a fő csatornákat külön-külön is értékeli, részletesen felsorolva, esetenként elemezve, a sokfélség megjelenítésében a csatornák szerint szerepet játszó műsorokat. Az összefoglalás értelemszerűen külön-külön foglalkozik a francia televízió és rádió csatornákkal.

4.2. A Club Averroes média értékelése

A 2005-ös események hatására az elektronikus médiák diszkriminációs jellegének szentelt felerősödött figyelem nem csupán CSA intézkedéseiben tükröződött. A *Club Averroes* nevű civil szervezet ugyancsak fontos szerepet játszott a francia rádiók és televíziók ez irányú politikájának jellemzésében és annak befolyásolásában. Az 1997-ben alakult szervezet majd 300 médiával foglalkozó szakembert és médiaszereplőt tömörít a kifejezett céllal, hogy elősegítsék a francia média nagyobb diverzitását és akadályozzák annak faji és kulturális belső elkülönülését. A szervezet jelenőségét mutatja, hogy annak elnöke meghívást kapott a 2005. november 14-én tartott Jacques Chirac kezdeményezésére összehívott megbeszélésre, amely a médiák szerepével foglalkozott a zavargások okozta válság kezelésében.

E megbeszélés után a klub saját kezdeményezésére átfogó értékelés elkészítését határozta el az „etnikai és kulturális sokfélség” témakörében, elsősorban a francia televíziókra vonatkoztatva („Mérleg a francia audiovizuális médiák sokfélségéről, 2005 novemberétől 2006 októberéig”. Lásd: *Club Averroes Bilan 2006*). Azonban ellentétben a CSA által készített hasonló ambíciójú és tartalmú felméréssel, a *Club Averroes* vállalkozása egyértelműen a 2005 októberi és novemberi eseményekre hivatkozva indokolta a felmérés elkészítésének szükségességét. Kijelenvé, hogy a Franciaországban élő nem fehér etnikumok „bántóan mellőzve vannak a rádiók és televíziók műsoraiban”, továbbá azt, hogy „francia média már egyáltalán nem tükrözi saját társadalmát”, a szervezet a republikánus értékek helyreállítására szólít fel a médiákkal kapcsolatban.

Kitűzött céljainak és jól meghatározott kritikai alapállásának megfelelően, a *Club Averroes* mérlege mind stílusában, mint tartalmában eltér a CSA hasonló, jóval terjedelmesebb, ám elsősorban a csatornák saját önértékelésére alapozott beszámolójától. A *Club* értékelése sorba veszi az országos francia televízió csatornákat elkülönítve a „sokfélség” szempontjából jónak és a rossznak ítélt eseményeket és fejleményeket. Az értékelés minden esetben kiterjed a csatorna általános műsorpolitikájára, értékeli az érintett műsorokat és műsorvezetőket, valamint felvázolja az ott érzékelhető tendenciákat.

A Club Averroes a 2005. novemberi és 2006. októberi időszakról készített értékelése alapján véve pozitív képet fest a francia audiovizuális médiákban megmutatkozó tendenciákról. A sokféleséget illető javuló francia helyzet általános ismertetésekor azonban az értékelés megemlíti a Jacques Chirac elnöki közbelépésének egyértelműen kényszerítő hatását, a CSA intézkedéseinek előremutató jellegét, valamint azt is jelzi, hogy jócskán vár még tennivaló a médiákra ezen a területen. Ez utóbbiak jelzésére a négy olyan terület kerül megnevezésre meg, ahol Club szerint feltétlen előrelépés szükséges:

- az egyes csatornák közötti eltérések mérsékelése
- az egyes programok közötti egyenlőtlenségek csökkentése
- a francia polgárok és a csatornák véleménykülönbségnek mérsékelése a sokféleség kérdésében
- annak eldöntése, hogy szükség van-e átfogó eljárások kidolgozására a sokféleség növelésére a médiákban.

5. Konklúzió

5. 1. Tapasztalatok és tanulságok a francia események kapcsán

A franciaországi elővárosi lázadásokkal, illetve a hozzákapcsolódó erőszakkal kapcsolatban számos olyan tényezőre mutatattunk rá, amelyek jelentős hatást gyakorolt az eseményeknek az elektronikus médiákban való bemutatására és az annak alapján kialakuló értékelésekre. Két ilyen tényező alapvető jelentőségűnek mutatkozott:

- Az első ilyen pont az volt, hogy a francia média tudósításaiban, a teljes időszak alatt, elmulasztotta bemutatni az események szociológiai, társadalomtörténeti előzményeit. Az elővárosi élet- és munka-körülményekkel, iskoláztatással, hétköznapi rasszizmussal kapcsolatban a televíziók és rádiók a töredékével sem szolgáltattak annak az információnak, amely az események megfelelő megértéséhez szükséges lett volna. Így az afrikai-francia fiatalok lázadása unatkozó fiatalok öncélú vagdalkozásának tűnt, s ezt a benyomást a televíziók elsősorban a látványos megjelenítésre fókuszáló tudósítói gyakorlata maximálisan felerősítette.

- A második jelentőségteljes pont az események, és ezzel szoros összefüggésben, a zavargásokban és erőszakos utcai jelenetekben résztvevők leírása, verbális megnevezése volt. Ez a legtöbb esetben hallgatólagos értelmezési háttérét képezte a képi megjelenéseknek. Itt egyaránt rámutattunk egy – a félreértett politikai korrektség jegyében művelt – „gyenge” beszédmód jelenlétére (pl. „fiatalok”, „elővárosi ifjak” vagy csak „elővárosiak” megnevezések), illetve egy „erős” fordulatokban fogalmazó, esetenként a rasszizmus és a becsületsértés határát súroló beszédmódra. Megítélésünk szerint a francia média e két szélső pont között oszcillált. A két változat közötti döntést természetesen befolyásolták azok az előzetes politikai állásfoglalások, beállítódások, melyek a politikai és a médiatér résztvevőit általánosságban jellemzi. Am az adott esetben ez mégis ahhoz vezetett, hogy a lázadások megjelenítése és interpretációja egy előzetes, hallgatólagos és korántsem megfelelő tudásra alapozódott, s nem az események kapcsán - a francia utcai politizálás hagyományos megítélését - a toleranciára építkező, ám kritikus megközelítést tartotta szem előtt.

Elemzéseink alapján kijelenthetjük, hogy a 2005-ös őszi zavargások bemutatásakor a média az egyik legfontosabb mozzanatot, nevezetesen az események és szerelők saját háttérükből történő „azonosítását” mulasztotta el. Alapvető feladat lett volna a társadalmi és kulturális kontextualizálás, vagyis annak bemutatása, hogy a Franciaország szerte felkelt és romboló afrikai-francia fiatalok nem valamilyen koherens eszme, ideológia befolyása alatt állnak, hanem megmozdulások és erőszakosságuk valójában spontán. E „spontaneitás” mögött ugyanakkor minimum három évtized társadalmi-kulturális feszültsége áll. Ezt a feszültséget nem volt képes az eseményekkel összefüggésbe hozni a zavargásokban csak a bajkeverő idegenek rombolását látó „republikánus” média. Ugyanakkor még a megértőnek bizonyuló tudósítások nagy része is – jócskán egyszerűsítve – a „rasszizmus” elleni tiltakozás címkéje alá sorolta be a zavargások motivációit. Ezzel nem tagadni kívánjuk, hogy az események kialakulásában a rasszizmus szerepet játszott, mindössze azt hangsúlyozzuk, hogy aránytalan leegyszerűsítés egy komplex társadalmi folyamatot egyetlen fogalom alapján megvilágítani.

A francia elektronikus média összességében nem tudta mélységében megragadni az események alaphelyzetét teremtő problémát, és a jelentősnek vagy informatívnak ítélt képek és a képeket kísérő kommentárok nem egyszer néhány banális sztereotípiákra, esetenként

tökéletes félreértésekre épültek. A média bizonyos tudósítói beidegződéseket (bulvárhírek) és a normalizálás igényét (a rend helyreállítása) követte, mikor az eseményekről tudósító képsorok minduntalan az erőszak elrettentő bemutatására irányultak. Ez azonban oda vezetett, hogy a média tejjességgel érzékeltlen maradt a zavargások sajátosan mediatizált természetével kapcsolatban, vagyis arra, hogy nemegyszer éppen saját jelenléte generálta az erőszakot.

Elemzéseinkben igyekeztünk rámutatni, hogy az elővárosi afrikai-francia fiatalok számára a lázadás legfontosabb dimenziója éppenséggel a szimbolikus jellegben rejlett. A „képpé válás” eszméje fontosabb volt ennek a médiában „láthatatlan népességnek”, mint bármilyen tényleges társadalmi cél vagy követelés, amely történetileg és szociológiailag könnyen azonosíthatóvá tehetné. A francia elővárosokban látható volt, hogy a lázadók alapvetően nem szimpatizáltak a „hivatalos” médiával, gyakran nem akarták közel engedni az operatőröket és az újságírókat a konkrét eseményekhez. Ez a hozzáállás arról tesz tanúbizonyosságot, hogy a lázadók egy „szükséges ellenségnek” tekintették a médiát. Olyan közegnek (s ebben nem tévedtek nagyot), amely ugyan alapvetően értetlen akcióikkal kapcsolatban, ugyanakkor – s ezt hangsúlyoztuk a médiatudatosság fogalmának alkalmazásakor – felhasználták céljaikhoz a média által biztosított jelenléte.

A messziről, a felgyújtott autókat és bevett kirakatokat nagytotálból mutató kamerák megsokszorozták a médiahatást. A lázadóknak ellenben – a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt – nem volt „arcuk”. Nem voltak konkrét céljaik és nem voltak megjelenítésre váró követeseik sem. Ez vezetett oda, hogy a miközben média klasszikus ellenségképet konstruált a lázadókból, ez az ellenségkép tulajdonképpen megfelelt azok spontán céljainak.

Elemzéseink során rámutattuk arra is, hogy a tény, hogy a francia média alapvető szerepet játszott a 2005 őszi zavargások egyoldalú megjelenítésében, megfelelően alátámasztotta a közvetlenül az események hatására kialakított média-szabályozás rendszere. A CSA nagyobb etnikai és kulturális sokféleséget ösztönző törvénymódosítása, a csatornák éves értékelésének bevezetése és a CSA missziójának ebben az irányban való kiterjesztése utólag hallgatólagosan jóváhagyott számos a médiát ért kritikát. Ezen túlmenően az események által a televíziókra és rádióra irányított „civil” figyelem (Club Averroes, Ressources Urbaines) ugyancsak azok műsor- és személyzeti politikájának megváltozását váltotta ki. Ezek a tendenciák jól érzékelhetően kirajzolják a társadalmi szerepét tekintve tudatosabban működő francia média képét.

5.2. Végkövetkeztetések

Álláspontunk szerint, a 2005 október–novemberének megmozdulásai *nem sajátosan franciaországi problémák*, éppen ezért fontos tanulságokkal szolgálhatnak más országok, kultúrák, társadalmak számára is. Itt most nem pusztán arra gondolunk, hogy Nagy-Britannia vagy Németország hasonló bevándorlási problémákkal küzd; hanem arra utalnánk, hogy az egyes erőszakba torkolló kulturális konfliktusok bemutatása a demokratikus kultúra kimunkálásban új kelet-európai országok számára, így Magyarország számára is fontos tanulságokkal szolgálhat.

1989 után nemcsak Kelet-közép Európa kezdett átalakulni, hanem – az 1980-as évtized elejétől – a jóléti állam társadalom- és gazdaságpolitikáját azóta is folytonosan korrigáló, felülről néző nyugat-európai államok is, köztük természetesen Franciaország is. Ezek a változások számos olyan konfliktust hoztak felszínre (iskoláztatás, rasszizmus, szegregáció, stb.), melyet a jóléti, gondoskodó állam társadalompolitikai intézkedései elfedtek, elkendőztek.

Nem kell hát azon módfelett csodálkoznunk, hogy mikor az utóbbi évtizedek szinte „láthatatlan” problémái hosszú idő után erőszakosan a felszínre törtek, akkor – mint dolgozatunkban rámutattunk – a média munkatársai szinte értetlenül szemlélték az eseményeket, s a bemutatás során, akaratlanul is saját beidegződéseiknek engedelmesskedtek. Jóllehet a probléma nem volt ismeretlen a társadalomtudományok képviselői előtt, mint láthattuk nem alakult ki a megfelelő összhang, dialógus, partneri viszony a média és a társadalomtudományok képviselői között. Másképpen fogalmazva, a szakértelem és a demokratikus tájékoztatás nem értette meg egymást, ami később számtalan egyéb konfliktust okozott, és súlyosan rongálta a bemutatásban érvényesítendő demokratikus elveket.

Hasonló konfliktusok kialakulása esetén (márpedig erre számítani lehet, s erre a 2007-es év példával szolgált), szükségesnek tetszik tehát e két – a valóságban egymástól távol eső szféra közeledése. Konkrétabban fogalmazva, elengedhetetlennek tűnik a bevándorlás kérdésében, a jóléti állam szociálpolitikájában, a kulturális identitás szerteágazó problémakörében jártas, az adott nyelvet és kultúrát jól ismerő szakemberek (szociológusok, kulturális antropológusok, társadalomtörténészek, médiakutatók, stb.) bevonása a mediális bemutatás során.

Megkérdőjelezhetetlenül fontos, hogy a hírműsorokon túl, az ún. elemző háttérműsorokban teret és időt szenteljünk a probléma alaposabb körüljárására, mégpedig olyan módon, olyan nyelvezettel és olyan alapossággal, hogy az érdeklődő televízió néző is érzékeltetni tudja a problémát. Talán időszerű lenne egy ilyen „szakértői háttérstáb” előzetes kialakítása, mely a politikai, a gazdasági, a kulturális konfliktusok elemzésében nagy segítségére lenne a hírműsorok szerkesztőinek. Ezzel elkerülhető lenne az a kapkodás, mely egy konfliktus kirobbanásakor tapasztalható, hogy tudniillik az utolsó pillanatban keresnek szakértőt, aki a képeket kommentálná.

Szeretnénk kiemelni, hogy ezt nem pusztán szaktudományos, de nem is pusztán médiaetikai problémának tartjuk; ez egy alapvető, a demokrácia elvét érintő kérdés. A médiában mind a képi megjelenítés, mind az azt kísérő verbális kommentár maga a demokratikus kultúra egyik alapja. Ha ezek – bármilyen okból is sérülnek, úgy maga a demokrácia szenved csorbát. Szinte közhelyszerű megállapítás, hogy a közbeszéd formálásban, a témák és a nyelvezetek kialakításában mekkora felelősséggel bír a média. Ugyanakkor azt tapasztalhatjuk, hogy számos konfliktus bemutatásakor, vagy éppen elemző magyarázatok, a média képviselői számos olyan hibát követnek el, mely sem szaktudományos, sem demokratikus, sem médiaetikai szempontból nem tolerálható a végtelenségig.

Újfént hangsúlyoznunk kell, hogy a franciaországi lázadások társadalmi utóhatásai, ha jócskán megkésve is, de egyfelől befolyásolták a médiapolitikát, másfelől e változásokat részben a rendkívül erős és sokszínű civil társadalmi kontroll kényszerítette ki. Összehasonlításképpen, Magyarországon hasonlóan erős és befolyásos civil társadalmi kontroll nem tapasztalható, így hasonló esetekben kizárólag „felülről”, a szabályozást kialakító, illetve azt felügyelő intézmények részéről várható a szakszerű és demokratikus beszédmód helyreállítása.

Bibliográfia

Könyvek

Ágoston Vilmos, *Médiapolitika vagy politikai média*, Bp., Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2005.

Balle, Francis, *Médias et Sociétés*, Paris, Montchrestien, 1990.

Belhaj Kacem, Mehdi, *La psychose française. Les banlieues : le ban de la République*, Paris, Gallimard, 2006.

Betrtho Lavenir, *A demokrácia és a média a 20. században*, Debrecen, Csokonai Kiadó, 2005.

Bourdieu, Pierre (dir.), *La misère du monde*, Paris, Seuil, 1993.

Bourdieu, Pierre, *Előadások a televízióról*, Bp., Osiris, 2001.

Bourgois, Philippe, *In Search of Respect: Selling Crack in El Barrio*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.

Delporte, Christian, *Images et politique en France au XXe siècle*, Paris, Nouveau Monde, 2006.

Dhoquois, Anne, *Banlieues créatives. 150 actions dans les quartiers en France*, Paris, Autrement, 2006.

Esquenazi, Jean-Pierre, *Télévision et démocratie. La politique à la télévision française 1958-1990*, Paris, PUF, 1999.

Fourastié, Jean, *Les Trente Glorieuses ou la révolution invisible de 1946 à 1972*, Paris, Hachette, 1979.

Hobsbawm, Eric J., *Primitív lázadók*, Budapest, Kossuth, 1975.

Lagrange, Hugues & Oberti, Marco (dir.), *Emeutes urbaines et protestations : une singularité française*, Paris, Sciences Po, 2006.

Lepoutre, David, *Coeur de banlieue : codes, rites et langage*, Paris, Odile Jacob, 1997.

Michel, Serge, *Bondy blog. Des journalistes suisses dans le 9.3*, Paris, Seuil, 2006.

Monnerot Jean, *Inquisitions*, Paris, José Corti, 1974.

Mucchielli, Laurent & Le Goaziou, Véronique (dir.), *Quand les banlieues brûlent. Retour sur les émeutes de novembre 2005*, Paris, La Découverte, 2006.

Negrine, R.: *Parliament and the Media. A study of Britain, Germany and France*, London, The Royal Institute of International Affairs, 1998.

Nadeau, J. B. & Barlow, J.: *Pas si fous ces Français*, Paris, Seuil, 2005.

Pupponi, François, *La France d'en dessous. Banlieues : chroniques d'un aveuglement*, Paris, Privé, 2006.

Roché, Sebastian, *Le frisson de l'émeute. Violences urbaines et banlieues*, Paris, Seuil, 2006.

Sauvadet, Thomas, *Jeunes dangereux, jeunes en danger : comprendre les „violences urbaines »*, Paris, Dialecta, 2006.

Sauvadet, Thomas, *Le capital guerrier. Concurrence et solidarité entre les jeunes de la cité*, Paris, Armand Colin, 2007.

Wacquand, Loïc, *A nyomor börtönei. A zéró tolerancia világméretű elterjedése*, Budapest, Helikon, 2003.

Cikkek

Ajavon, François-Xavier, „Adeptes de la causalité flasque”, *Le Monde*, 2005 november 17.

Albala, Nuri & Sire-Marine Evelyne, „Dépeçage des libertés publiques”, *Le Monde diplomatique*, 2005. december

Barbier, Marie, „Une charte pour mieux parler des cités”, *L'Humanité*, 2007. november 8.

Behar, Marianne, „Télévision : le deuxième passage à la couleur ”, *L'Humanité*, 2007. május 5.

Bennhold, Katrine, „For French Blacks, a Face on TV News Is Only a Start” *International Herald Tribune*, 2006 augusztus 14.

Bonnelli, Laurent, „Les raisons d'une colère”, *Manière de voir. Le Monde diplomatique*, no. 89 (2006), 6-12.

Bronner, Luc, „Des élus critiquent l'emballement médiatique sur les banlieues”, *Le Monde*, 2006. október 26.

Cozens, Clair, „French TV boss admits censoring riot coverage”, *The Guardian* 2005. november 10.

Dutheil, Guy, „La télévision s'ouvre peu à peu aux minorités”, *Le Monde*, 2006 október 26.

Demiati, Nasser, „Nicolas Sarkozy, ministre de l'Intérieur et pompier-pyromane”, in Mucchielli, Laurent & Le Goaziou, Véronique (dir.), *Quand les banlieues brûlent. Retour sur le émeutes de novembre 2005*, Paris, La Découverte, 2006, 58-76.

Endeweld, Marc, „Plongée à l'intérieur des journaux télévisés”, *Le Monde diplomatique*, 2005, december

Goudet, Stephan, „Banlieues, état des lieux”, *Libération*, 2005. december 9.

Homer, Sébastien, „Contre les discriminations ? La créativité”, *L'Humanité*, 2007. március 25.

Homer, Sébastien, „Contre les discriminations ? La créativité”, *L'Humanité*, 2007. március 25.

Jobard, Fabien, „Sociologie politique de la 'racaille'”, Lagrange, Hugues & Oberti, Marco (dir.), *Emeutes urbaines et protestations : une singularité française*, Paris, Sciences Po, 2006, 59-80.

Lagrange, Hugues & Oberti, Marco, „Intégration, ségrégation et justice sociale », in Lagrange, Hugues & Oberti, Marco (dir.), *Emeutes urbaines et protestations : une singularité française*, Paris, Sciences Po, 2006, 11-35.

Lagrange, Hugues, „Autopsie d'une vague d'émeutes », in Lagrange, Hugues & Oberti, Marco (dir.), *Emeutes urbaines et protestations : une singularité française*, Paris, Sciences Po, 2006, 37-58.

Lefebvre, Henri, „Métamorphoses planétaires”, *Manière de voir. Le Monde diplomatique*, no. 89 (2006), 54-58.

Le Goaziou, Véronique, „La classe politique française et les émeutes”, in Mucchielli, Laurent & Le Goaziou, Véronique (dir.), *Quand les banlieues brûlent. Retour sur le émeutes de novembre 2005*, Paris, La Découverte, 2006, 36-57.

Lévy, Albert, „Insécurité et racisme de crise”, *Manière de voir. Le Monde diplomatique*, no. 89 (2006), 86-89.

Mayer N. & Perrineau P.: „Politikai magatartások”, in *Válogatás a francia politikatudományból*, Bp., Villányi úti Könyvek, 1998.

Moreira, Paul, „Ce que Dreux nous a appris”, *Manière de voir. Le Monde diplomatique*, no. 89 (2006), 49-53.

Mucchielli, Laurent & Le Goaziou, Véronique, „Conclusion : les émeutes, formes élémentaires de la contestation politique”, in Mucchielli, Laurent & Le Goaziou, Véronique (dir.), *Quand les banlieues brûlent. Retour sur le émeutes de novembre 2005*, Paris, La Découverte, 2006.

Mucchielli, Laurent & Aït-Omar, Abderrahim, „Les émeutes de novembre 2005: les raisons de la colère”, in Mucchielli, Laurent & Le Goaziou, Véronique (dir.), *Quand les banlieues brûlent. Retour sur le émeutes de novembre 2005*, Paris, La Découverte, 2006, 11-35.

Myers, Daniel J., „Racial Rioting in the 1960S: An Event History Analysis of Local Conditions”, *American Sociological Review*, Vol. 62, No. 1. (1997), 94-112.

Myers, Daniel J., „The Diffusion of Collective Violence: Infectiousness, Susceptibility, and Mass Media Networks”, *The American Journal of Sociology*, Vol. 106, No. 1. (2000), 173-208.

Oberti, Marco, „Homogénéiser ou différencier et spécialiser les contextes scolaires ?”, in Lagrange, Hugues & Oberti, Marco (dir.), *Emeutes urbaines et protestations : une singularité française*, Paris, Sciences Po, 2006, 147-176.

Oliver, Pamela E. & Myers, Daniel J., „How Events Enter the Public Sphere: Conflict, Location, and Sponsorship in Local Newspaper Coverage of Public Events”, *The American Journal of Sociology*, Vol. 105, No. 1. (1999), 38-87.

Perez, Anthony Daniel; Berg, Kimberly M. & Myers, Daniel J., „Police and Riots, 1967-1969”, *Journal of Black Studies*, Vol. 34, No. 2. (2003), 153-182.

Psenny, Daniel, „Les médias comme cible à Villiers-le-Bel”, *Le Monde*, 2007. december 2.

Ramonet, Ognacio, „Une révolte à la française”, *Manière de voir. Le Monde diplomatique*, no. 89 (2006), 4-5.

Rémond, p.: „Télévision et comportement politique”, *Revue française de la sociologie*, 1964/3.

Ságvári Bence, Pillók Péter, Galács Anna, „Az erőszak képei a magyar médiában”, *Médiakutató*, 2007 ősz.

Sauvadet, Thomas, „Jeunes de la cité : le cas d'une cité de la banlieue parisienne”, *Hérodote*, no. 113 (2004), 113-133.

Smith, Craig, „France Is Trying, Discreetly, to Integrate Television a Bit”, *The New York Times*, 2005. november 16.

Tilly, Charles, „Event Catalogs as Theories”, *Sociological Theory*, Vol. 20, No. 2. (2002), 248-254.

Vidal, Dominique, „Casser l’apartheid à la française”, *Manière de voir. Le Monde diplomatique*, no. 89 (2006), 13-15.

Elektronikus dokumentumok

Abdallah, Mogniss, „Banlieues, un an après. Les médias en font-ils trop ?”, www.alterites.com/cache/center_media/id_1447.php

Abdallah, Mogniss, „Bilan 2005-2006 de la diversité à la télévision française .Deux rapports du CSA et du Club Averroes notent des progrès dans la représentation des «minorités»”, www.alterites.com/cache/center_media/id_1465.php

Champagne, Pierre, „Quartiers populaires : la vision médiatique (1990-2005)”, www.acrimed.org/article3324.html?var

Club Averroes, „Bilan sur la diversité dans les médias audiovisuels françaises, 2005”, <http://club.averroes.free.fr/uploads/RapportDiversite.PDF>

CSA „La représentation de la diversité des origines et des cultures à la télévision et à la radio - Bilan 2005”, http://www.csa.fr/infos/publications/publications_divers.php

CSA dokumentum N°1, „Avis du 4 janvier 2006 sur les dispositions relatives à l’audiovisuel du projet de loi pour l’égalité des chances entre les Français”, www.csa.fr/infos/textes/textes_detail.php?id=113447

CSA dokumentum N° „Bilan 2005 de la représentation de la diversité des origines et des cultures à la télévision et à la radio”, www.csa.fr/actualite/dossiers/dossiers_detail.php?id=120686&chap=2913

CSA dokumentum N° „La représentation de la diversité des origines à la télévision. Des chaînes conscientes de leur responsabilité”, www.csa.fr/actualite/dossiers/dossiers_detail.php?id=33958&chap=2724

CSA dokumentum N° „La représentation de la diversité des origines à la télévision. Les principales actions du CSA en faveur de la représentation à l’antenne de la diversité”, www.csa.fr/actualite/dossiers/dossiers_detail.php?id=33958&chap=2741

CSA dokumentum N° „Sanction de Radio-Courtoisie”, www.csa.fr/actualite/decisions/decisions_detail.php?id=121070

CSA dokumentum N° „La représentation de la diversité des origines à la télévision. L’analyse par programme”, www.csa.fr/actualite/dossiers/dossiers_detail.php?id=33958&chap=2728

Chirac, Jacques, „Déclaration du Président de la République Français, 2005. nov. 14”, www.elysee.fr/elysee/elysee/fr/francais_archives

Chirac, Jacques, „Propos de M. Jacques CHIRAC, Président de la République, à l’issue de la rencontre avec des responsables des chaînes nationales de télévision sur la représentation à l’antenne de la diversité de la société française, 2005. nov. 22.”, http://www.elysee.fr/elysee/elysee/fr/francais_archives

Mechai, Hassi, „Médias et banlieues : les faiseurs d’opinion”, www.acrimed.org/article2251.html?var

Morice, Alain, „Les émeutes urbaines d’octobre-novembre 2005 en France : comprendre avant de juger”, <http://pajol.eu.org/article905.html>

Ressources Urbanes, „ Charte 2007 pour l'amélioration du traitement médiatique des banlieues”, <http://ressourcesurbanes/info/index/php>

Wolfreys Jim, „Révoltes en France : 1995 – 2005”, <http://tintinrevolution.free.fr/fr/wolfreysrevoltes.htm>

„Banlieues: sous le feu des médias”, www.clap36.net/banlieues).

„Émeutes françaises: les errements de certains médias”, <http://www.m-r.fr/actualite.php?id=1221>

<http://calenda.revues.org/nouvelle7796.html>

<http://pajol.eu.org/article905.html>

http://loiclemeur.com/france/2005/11/trois_arrestati_1.html

<http://parisbanlieue.blog.lemonde.fr/2005/11/page/2/>